

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2018:
Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні:
глобальний, національний та регіональний аспекти»**

XXI Всеукраїнська науково-методична конференція

ТЕЗИ

**Сталий розвиток університетської
системи освіти.**

**Соціокультурні процеси
на Півдні України в сучасних вимірах**

Миколаїв, 12–17 листопада 2018 року

Миколаїв – 2018

Могілянські читання – 2018 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти : XXI Всеукр. наук.-метод. конф. : тези доповідей Сталій розвиток університетської системи освіти. Соціокультурні процеси на Півдні України в сучасних вимірах, Миколаїв, 12–17 листоп. 2018 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – 52 с.

Сталий розвиток університетської системи освіти

УДК 377.1-057.21:378

Літвінчук С. Б.,
канд. пед. наук, доцент,
МНАУ, м. Миколаїв

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ В УМОВАХ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

В галузі виробництва особливе місце займає сільське господарство, яке є основою життєдіяльності людей. Вирішення складних проблем соціального, екологічного та економічного характеру практично неможливе без цілеспрямованої творчої діяльності всіх фахівців аграрного профілю. Адже сучасне сільськогосподарське виробництво базується на механізованих технологіях, його ефективність значною мірою залежить від технічної забезпеченості та рівня використання технічного потенціалу господарств.

Соціально-економічні зміни в країні вимагають якісного вдосконалення підготовки спеціалістів для сільського господарства. Проте можливості ефективної і творчої діяльності спеціалістів аграрного виробництва поки що не реалізуються належним чином. Цілі виробничої діяльності звужені переважно до комплектування та забезпечення працездатності машинно-тракторного парку господарств. Основний час у структурі діяльності припадає на розв'язання поточних виробничих завдань, а функції перспективного розвитку механізованого виробництва займають лише незначну частку часу. Це негативно позначається як на ефективності та культурі виробництва, так і на престижності майбутньої професії.

Становлення ринкової економіки, наростання екологічної напруженості, дефіцит багатьох видів ресурсів виробництва вимагають різкого підвищення частки інтелектуальних функцій у виробничій технічній діяльності. Потрібно забезпечити системну єдність техніки, технології та природного середовища, знизити негативні наслідки машинних технологій, цілеспрямовано впроваджувати ресурсоощадні екологічно безпечні механізовані процеси.

Соціально-економічні зміни в країні вимагають якісного вдосконалення підготовки спеціалістів для сільського господарства. Завдання це складне: якщо перебудовні процеси в інших галузях суспільного

господарства проходять ще в глибині, то в аграрному секторі вони на поверхні, на них вже запізнюється реагувати сільськогосподарська освіта.

Тому кардинальні зміни, які сьогодні відбуваються в аграрній галузі економіки України, вимагають відповідного кадрового забезпечення, вдосконалення професійного рівня підготовки майбутніх аграріїв у вищих аграрних навчальних закладах.

– За таких умов, одним із головних завдань педагогіки вищої аграрної школи є розробка питань теорії навчання і виховання на основі аналізу закономірностей розвитку сучасного аграрного виробництва в умовах становлення ринкових відносин.

– Основним джерелом визначення і нагромадження достовірних даних для цього є вивчення стану і перспектив розвитку аграрного виробництва, професії та пов'язаних з ними галузей наукового знання. Доцільно виходити з того, що конкретні зміни, які необхідно внести у зміст професійної підготовки майбутнього спеціаліста, носять принциповий характер і обумовлені процесами, що відбуваються у сфері аграрного виробництва під впливом новітніх досягнень науки і техніки. Основи професії опосередковуються у процесі навчання змістом конкретних дисциплін. Зокрема, у циклі технічних дисциплін реалізується зміст професійної підготовки майбутнього фахівця, що відповідає сучасним вимогам аграрного виробництва та відображає необхідний рівень наукових знань.

Зміни, які відбуваються в аграрній освіті, тісно пов'язані з реформуванням сільського господарства – галузі, що знаходиться в складному становищі. За таких умов навчальна діяльність в аграрних закладах освіти повинна бути спрямована на пошук ефективних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх аграріїв, забезпечення трансформування навчально-пізнавальної діяльності студентів у професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей. На сучасному етапі відродження нації перед навчальними закладами стоїть завдання постійного пошуку нових форм, методів і засобів органічного поєднання професійної підготовки майбутніх спеціалістів із формуванням у них глибокого наукового і національного світогляду, високої професійної культури, справжньої інтелігентності.

Формування майбутнього фахівця в умовах утвердження на селі нових економічних відносин повинно проходити в напрямі більшої універсалізації, здатності молоді людини за необхідності визначити пріоритет своїх знань, умінь і навичок для подальшого їх розширення і поглиблення залежно від спрямування своєї професійної діяльності. Сучасний фахівець повинен володіти вміннями і методами впрова-

дження передової технології, забезпечувати оптимальний режим роботи виробничого устаткування, постійно поглиблювати знання з економіки, права, менеджменту, маркетингу, вміти організовувати юридичні відносини з господарствами; мати організаторські здібності, займатися підприємницькою діяльністю, володіти комунікативними якостями в роботі з людьми та економічними підходами до організації господарської діяльності. Отже, на основі вищезазначеного можна дійти висновку, що практика поглибленого розподілу праці в сільському господарстві і відповідна їй система підготовки вузькоспеціалізованих працівників себе вичерпала. Саме в цьому вчені вбачають причину відчуження сільських працівників від землі, втрату ними самостійності.

Викладені міркування дають змогу стверджувати, що на землі повинні працювати творчі, активні та ініціативні люди, які вміють вирощувати сільськогосподарську продукцію, переробляти та реалізовувати її; це працівники з універсальною професійною підготовкою, які вміло виконують не тільки доручені завдання, а й самостійно приймають рішення з широкого кола питань, поєднуючи в собі функції виконавця, організатора й управлінця. За таких умов викладач не просто передає наукову інформацію, а й забезпечує професійну самореалізацію особистості.

Великий внесок у розробку проблеми формування нового покоління фахівців аграрного профілю, яка набуває все більшого значення в умовах утвердження на селі нових економічних відносин, зробили такі науковці: Р. Р. Балан, А. І. Дьомін, П. Г. Лузан, В. М. Манько, Ю. П. Манько, Н. Ю. Матяш, П. М. Олійник, П. М. Решетнік, В. І. Рябець та інші вчені-педагоги. Зокрема, на думку Н. Ю. Матяша, аграрна реформа, створення економічної та правової баз для рівноправного існування всіх форм господарювання вимагає формування нового типу спеціаліста і потребує змін у змісті та якості професійної підготовки фахівців аграрного виробництва всіх ланок. У працях вчених-науковців А. І. Дьоміна, П. Г. Лузана, В. І. Рябця узагальнено та доповнено теоретико-методологічні основи активізації навчання у вищій аграрній школі, а також представлено рекомендації щодо поетапного формування активності студентів у навчанні, що позитивно впливає на процес теоретичної і практичної підготовки спеціалістів для сільського господарства.

Важливо підкреслити, що у значній мірі зв'язок науки і аграрного виробництва проявляється при вивченні циклу технічних дисциплін, який забезпечує теоретичну і практичну основу професійного становлення майбутнього спеціаліста. В сучасних умовах зміст професійної підготовки представляє сукупність дидактично відібраних, системати-

зованих на основі наукових положень відповідних наук, сконцентрованих навколо важливих проблем спеціальності. Вивчення курсу технічних дисциплін повинно забезпечити майбутньому спеціалісту частку професійної підготовки з отриманням фундаментальних знань, умінь та навичок, що дадуть йому можливість швидко адаптуватися в умовах аграрного виробництва, котрі постійно змінюються, та ринку праці.

Необхідно у процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів формувати новий рівень технічного мислення, який відповідав би складності проблем, що стоять перед сільським господарством і передбачаються в майбутньому. Інженер-механік, готуючись до роботи в державних, акціонерних, колективних, фермерських господарствах агропромислового комплексу України, повинен володіти сучасними методами аналізу виробничих ситуацій і систем, уміти обґрунтовувати ефективність прийнятих рішень, володіти ґрунтовними теоретичними і практичними знаннями, уміннями, прийомами і методами впровадження передових технологій сільськогосподарського виробництва тощо. Таким чином, практика поглибленого розподілу праці в аграрному виробництві і відповідна система підготовки вузькоспеціалізованих працівників себе вичерпала.

Сучасні умови аграрного виробництва, прогресивні технології, нові машини та технічні комплекси вимагають формування відповідних знань, умінь та навичок у майбутніх фахівців-аграріїв, висувають високі вимоги до їх кваліфікації. Соціально-педагогічними факторами, які детермінують зміни у продуктивній професійній підготовці підготовці студентів, є:

- швидка плинність наукових знань, яка примушує спеціаліста постійно поповнювати свій професійно-теоретичний потенціал;
- необхідність у здатності спеціаліста адаптуватися до швидко змінюваних виробничих умов, а також творча, перетворювальна спрямованість його професійної діяльності;
- інтеграційні процеси в науці, які вимагають від спеціаліста умінь працювати в суміжних галузях;
- актуалізація виробничо-організаторських функцій у загальній структурі професійної діяльності спеціаліста.

Безперечно, технічні дисципліни є циклом самостійних наукових дисциплін, оскільки їх власну базу складає чітка аксіоматична система вихідних положень, на підставі яких розроблені ефективні загальні методи досліджень завдань виробництва. Означені методи є науково-теоретичною базою для розвитку сучасної техніки.

У навчально-виховному процесі технічні дисципліни відіграють виняткову роль. Адже при їх вивченні у студента формується технічне

мислення, вміння ставити практичні завдання і доводити їх розв'язування до логічного кінця, до числового результату з достатньою для практики точністю.

Безперечно, можна дійти висновку, що технічні дисципліни мають посідати чільне місце згідно з тією роллю, яку вони відіграють у процесі продуктивної професійної підготовки майбутніх аграріїв.

На нашу думку, саме впровадження нових педагогічних технологій має забезпечувати врахування постійно змінюваних умов аграрного виробництва. Адже майбутній спеціаліст повинен легко адаптуватися в нових виробничих умовах. Існуючий негативний фактор професійної підготовки – масовий випуск спеціалістів був пов'язаний, по-перше, з бажанням підготувати спеціаліста «на все життя», а, по-друге, підготувати «вузького» спеціаліста. Навчити одразу «всьому», що необхідно на практиці, неможливо, оскільки період зміни поколінь техніки і технологій наближається до тривалості навчання, а отримані знання застарівають раніше, ніж їх можна використати на практиці. Підготовка «вузьких» спеціалістів також не виправдовує себе, тому що швидкий розвиток виробничих технологій вимагає постійного оволодіння новими спеціальностями, засвоєння нових фундаментальних і професійних знань.

Для забезпечення формування цілісної структури майбутньої професійної діяльності студента, необхідно розв'язати ряд проблем. Як будуть вивчатися основи наук в умовах орієнтації на спеціаліста? Як домогтися того, щоб знання засвоювалися в єдності з досвідом виробничої діяльності? Як організувати процес навчання, щоб студент по закінченні вищого аграрного навчального закладу при потребі міг самостійно керувати аграрним господарством, поєднуючи виробничі, управлінські, менеджерські, економічні та інші функції?

Трансформування навчально-пізнавальної діяльності в діяльність професійну повинно йти через таку діяльність, яка б за своїм технологічним змістом відповідала трудовій. Як один із засобів підготовки студента до праці є моделювання виробничих ситуацій. При моделюванні взаємодії суб'єкта з предметом і засобами праці, з іншими учасниками виробничого процесу з'являються технологічні, адміністративні, між особові зв'язки суб'єктів діяльності. При цьому необхідна ситуація повинна мати дві властивості: її внутрішній (психологічний) зміст повинен бути адекватним трудовим процесам, і конструюватися з навчально-комунікативних дій. Як правило, методи моделювання виробничої діяльності часто пов'язують з грою, а інколи навіть практикують як ігри.

Таким чином, можна зробити висновок, що:

- моделювання виробничих ситуацій може реалізуватися як за допомогою гри, так і неігровими методами та формами навчання;
- дидактичні ігри, побудовані на моделюванні виробничих ситуацій, забезпечують реальну життєву значимість одержаних знань, умінь і навичок завдяки високому мотиваційному потенціалу, є дієвим засобом залучення студентів до аграрних професій;
- дидактичні ігри по моделюванні аграрного виробництва мають своє чільне місце в загальній дидактичній системі і їх застосування детермінується перспективами інтенсифікації практичної підготовки студентів-аграріїв.

У контексті вищезазначеного доречно підкреслити позитивний досвід організації навчального процесу, що накопичений аграрною освітою США. Зокрема, у наукових дослідженнях Ллойда Фіпса та Едварда Осборна вказується, що професійна аграрна освіта США організовується за шістьма напрямками (програмами): агробізнес, агровиробничі процеси, агротехніка, садівництво, агресурси і лісництво, переробка агропродукції. Окремі напрями (програми) реалізуються за 5 курсами – від таких, що спрямовують студентів на вивчення тієї чи іншої програми і до курсів перепідготовки. Гнучкість організації навчання дозволяє студентам визначитися з напрямком. Причому, навіть при переході з однієї програми на іншу існує механізм зарахування кредитів, які отримав студент у процесі навчання на попередньому напрямку. Такий підхід дозволяє студентам професійно зорієнтуватися на вивченні тих програм, які найбільше відповідають їх професійним покликанням, і спонукає педагогічну громадськість до постійного пошуку відповідності між реальним змістом навчання і прогресуючим характером аграрного виробництва.

На основі здійсненого нами системного аналізу порушується питання вдосконалення процесу професійної підготовки студентів у вищих аграрних навчальних закладах, де відбувається підготовка майбутніх спеціалістів, які мають бути здатними забезпечити розв'язання найближчих, а пізніше і перспективних завдань розвитку галузі аграрного виробництва в Україні. Це обумовлено тим, що якісна перебудова в системі неперервної освіти неможлива без зміни характеру і спрямованості навчального процесу в аграрній вищій школі, зміни психології мислення майбутнього фахівця.

Як показав аналіз досліджуваної проблеми, потреба підвищення продуктивності навчального процесу у вищих аграрних навчальних закладах України, врахування суспільних, соціально-економічних і культурних змін, що проходять у країні, зміна пріоритетів науки і освіти як головних умов відродження української державності переростає

в загальнодержавну проблему. Для її розв'язання навчальний процес у вищих аграрних навчальних закладах повинен здійснювати підготовку такого спеціаліста, який здатний самостійно, творчо мислити, володіти ґрунтовними професійними знаннями, вміннями, навичками, прийомами і методами впровадження передових технологій, мати організа-торські здібності та сформовані особистісні якості, важливі для роботи у сфері аграрного виробництва. Такий підхід дозволить повніше реалізувати інтелектуальний потенціал студентів, задовільнити вимоги особистості і суспільства до освіти, створити умови для ефективної перебудови системи неперервної освіти в Україні за умови підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх спеціалістів у вищій аграрній школі.

УДК [378.016:502/.504]:140.8](043.2)

Малюченко І. О.,
старший викладач кафедри екології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ЗМІНІ СВІТОГЛЯДУ ЕКОЛОГА ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У дослідженні зміни світогляду еколога під час навчання в університеті ми будемо використовувати запропоновану американськими вченими К. С. Камероном та Р. Е. Куїнном методологію оцінки організаційного клімату. Організаційний клімат, за їх визначенням – це характерні рамки відношень, відчуттів, ставлень та сприйняття особистостями, що можуть змінюватися досить швидко і кардинально, що є дуже важливим при визначенні особистістю свого власного ставлення до людини, соціуму в цілому та природи.

Для обґрунтування вибору стратегії розвитку організаційної культури, управління змінами К. С. Камерон та Р. Е. Куїнн запропонували інструмент оцінки організаційної культури, що дає можливість встановити як сучасний стан, так і бажаний, найбільш привабливий візрєць організаційної культури.

Інструмент рейтингової оцінки дозволяє кожному із студентів, зацікавлених у змінах свого світогляду, виокремити альтернативи за 100-бальною шкалою для ключових вимірювань свого власного ставлення до навколишнього середовища, соціуму та природи. Для кожної

проблемної ситуації пропонується альтернативних відповіді (А, В, С, D), між якими слід поділити бали 100-бальної оцінки у тому валовому співвідношенні, що у найбільшому ступені відповідає ставленню особистості до ситуації у даний момент.

Інструмент рейтингової оцінки оформлений як анкета. Спочатку у стовпчик «Зараз» вносяться бали, якими студент оцінює ситуацію, якою вона є зараз, скажімо на початок вивчення певної дисципліни. У стовпчик «Бажано» студент заносить рейтингову оцінку, а саме, якою б він хотів би бачити ситуацію, роблячи це після прослуховування дисципліни або наприкінці її вивчення.

Розрахунки рейтингової оцінки проводять як середньоарифметичну для усіх відповідей А. Ті ж обрахування повторюють для альтернатив В, С и D. Розрахунки виконують спочатку для стовпчика «Зараз», а потім – для стовпчика «Бажано».

К. С. Камерон та Р. Е. Куїні пропонують рамкову конструкцію конкуруючих цінностей для виявлення підходів до створення проекту організації, визначення етапів життєвого циклу її розвитку, організаційної якості, адекватних теорій ефективності, стилів лідерства, типів управління людськими ресурсами та значення професійного досвіду менеджменту. Ми ж намагаємося перенести це на вивчення формування нового рівня свідомості особистості, що дозволяє сформувати її власний світогляд.

Кожний квадрант представляє сукупність базисних припущень, орієнтацій та цінностей, тобто ті елементи, що утворюють організаційну культуру.

Наведемо характеристику кожному з типів організаційних культур. Адхократична культура (відповіді А) походить від латинського *ad hoc* – при нагоді. Вона визначає тимчасову, спеціалізовану та динамічну форму особистості. Головна мета адхократії – прискорювати адаптивність, забезпечувати гнучкість та творчий підхід до справи у ситуаціях, для яких характерним є невизначеність, двозначність та перевагання інформацією.

Кланова культура (відповіді В) характеризується розподіленими цінностями та цілями, згуртованістю, співучастю, індивідуальністю та відчуттям організації «ми». В умовах швидких змін оточуючого середовища, тобто в умовах невизначеності, ефективним засобом організаційної діяльності стає впевненість у тому, що всі робітники поділяють одні й ті ж цінності, заповіді і цілі. Успіх у клановій культурі визначається здоровим внутрішнім кліматом та турботою про людей.

Ієрархічна культура (відповіді С) складається із характеристик, запропонованих М. Вебером: правила, спеціалізація, система відбору за

оцінками, ієрархія, розподілена власність, знеособлювання та облік. Ключовими цінностями успіху тут вважаються чіткі лінії розподілу повноважень по прийняттю рішень, стандартизовані правила та процедури, механізми контролю та обліку.

Ринкова культура (відповіді D) має у своєму складі такі стрижневі цілі як конкурентоспроможність та продуктивність. Успіх визначається у термінах ринкової долі та проникнення на ринки.

Спостерігається відповідність типологізації культур та моделей розвитку особистості в умовах університетської системи освіти. Так, синергетичній моделі відповідає адхократична, інноваційна організаційна культура, гнучкій – кланова організаційна культура, консервативній – ієрархічна культура і експансивній – ринкова.

Особливо слід відзначити, що глибокі зміни на рівні колективу, для якого запропонована методологія рейтингової оцінки організаційного клімату, потребують ще більш глибоких змін на особистому рівні, для чого потрібне відчуття безпеки, відчуття атмосфери першого успіху і лише після цього неперервна та наполеглива робота особистості по самовдосконаленню на індивідуальному рівні, що сприяє зміні власного світогляду майбутнього еколога-професіонала під час навчання в університеті.

УДК 378(477)

Мещанинов О. П.,
д-р пед. наук, професор,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ІННОВАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В УКРАЇНІ: МІФ СУЧАСНОСТІ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ МАЙБУТТЯ

Інноваційний університет – університет, що намагається впроваджувати у практику діяльності передові досягнення, які надають університету конкурентні переваги та сподівання на виживання в умовах постійного недофінансування, не сприйняття університету як визначальної інституції, що орієнтує молодь на забезпечення країни, на достойне місце країни у майбутньому світі. Якщо промисловість у сучасній Україні не переозброюється для утримання минулих досягнень та здобуття передових позицій у швидко змінному світі, а існує лише для всмоктування останніх залишків промисловості Радянської України та привласнення мінімальних прибутків «ефективними менеджерами» то

марно очікувати від уряду зусиль по розвитку університетів, про турботу о майбутті країни. Більш того, про сталий розвиток університетської освіти. Отже, університети приречені самі знайти траєкторію виживання та достойного існування, самі забезпечувати власний розвиток, запропонувати та втілювати образ майбуття університету, тобто модель саморозвитку. Університети самі повинні запропонувати суспільству та впроваджувати достойний **образ майбуття** університету та країни в цілності та повноті, так як університети є невід'ємною частиною країни. Отже, вчені в університетах перебувають у постійному стані стресу. Звичайно, що частина з них думає лише о пенсії, але більшість вчених пригнічені шаленою відповідальністю про долю молоді, завдяки якій вони і обрали цей шлях, долю. Тобто, інноваційність не лише мода, а єдине можливий стан, доля університету. Не буде новацій, не буде ні університету, ні майбуття молоді, ні достойної долі країни. Погодитись, що твоє життя марне – вчені не можуть! Можливо на цьому і спекулюють можновладці? У будь якому випадку, бажаний стан майбуття за вченими університетів.

Відомо, що цивілізація уперлась у «пределы роста» і вихід лише у переході до азіатського способу виробництва. Ціллю виробництва, діяльності повинен бути не прибуток. Ціллю виробництва чи діяльності повинно бути задоволення потреб людей. А винагорода за виробництво визначається внесеною доллю, що забезпечується, як матеріальною складовою, так і інтелектуальною часткою. Так, як це було в артілях. Банківська сфера мусить відмовитись від процента по кредиту. Так, як це було при індустріалізації СРСР. Довгострокові кредити для фінансування масштабних проектів мусять бути безприбутковими. Університети мусять бути не місцем надання освітніх послуг, а місцем зустрічі молодого, завзятого покоління молоді із досвідченим поколінням науковців для сумісного пошуку, визначення **образу майбуття**. образу, що лише народжується у надрах діючої моделі університету та країни. Тобто, споконвічна тяга молоді до нового, невідомого повинна знаходити всебічну підтримку у досвідчених вчених.

Формування ключових цінностей чи принципів діяльності академічного підприємства, університету, має своєю головною метою, інноваційною функцією, створення у навколишньому середовищі, у суспільстві, й в очах співробітників, академічної спільноти університету, досвідчених вчених та завзятої молоді, його визначений та яскравий образ, чи, як прийнято зараз виражатися, «імідж підприємства». Ці принципи, об'єднані в цілісну систему, визначаються як «кредо» підприємства, його «символ віри». Сукупність таких принципів найчастіше

називається «філософією» даного підприємства, або стосовно організації університетської системи освіти, як «Ідея Університету».

Слоган: «Вчитися практикуючи» (Learn by doing; Learning by action), або точніше – «**Вчитися навчаючи**», на нашу думку, відбиває місію, Ідею сучасного університету XXI століття.

Єднання мудрості, досвіду сучасного покоління науковців із енергією активного прагнення до змін молодого покоління в університетах і є тією ключовою, визначальною відмінністю академічного підприємства. Марія Зубрицька наводить думку Умберто Еко, що Університет є «місцем зустрічі зрілості та молодості духу... в його стіни щоразу вривається дух весни, витає енергетика молодості, які за своєю природою є носіями оновлення, свіжих ідей тощо. Здатність підтримувати процес злиття горизонту сповідань молодих людей та викладачів - це здатність Університету розвиватися».

Але «злиття горизонту сповідань молодих людей та викладачів» навколо чого? На наше переконання – навколо сумісної, захоплюючої наукової діяльності, що не обмежена плановими термінами чи завданнями. Мова про реальну академічну свободу! Саме відчуття свободи у виборі усього цікавого у науковій діяльності і є тим ключовим чинником, що дозволяє стверджувати про природну сталість університетів. Злиття горизонту сповідань молодих людей та викладачів при пошуку та визначенні **образу майбуття**. Ми переконані у тому, що більшість викладачів свідомо чи ні, але думають про це, залучають до цього студентів, і на тому базується наше переконання на реальність інноваційності сьогодення університетів. І цей процес не залежить від фінансування. Процес залежить від захопленості викладача, віри вченого у молодь та світле майбуття України.

Соціокультурні процеси на Півдні України в сучасних вимірах

УДК 316.342(043.2)

Бондарець Б. Б.,
викладач кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ

Соціальна нерівність – одна з найбільш актуальних проблем сучасності. Вивченню цієї теми присвячені праці багатьох сучасних дослідників, вона займає важливе місце як в науковому дискурсі, так і в програмах та гаслах різноманітних політичних партій і рухів.

Соціальна нерівність – явище комплексне і багатогранне. Гендерна, територіальна, вікова – це все різні аспекти соціальної нерівності. Однак, на наш погляд, найбільш актуальною проблемою як в світі, так і в Україні є соціально-економічна нерівність, яка часто породжує або підсилює інші види нерівностей, що в кінцевому рахунку може стати причиною порушення соціальної стабільності як в глобальному масштабі, так і на рівні держави.

Здавалося б, що все зрозуміло. Однак, якщо йдеться про сучасні українські реалії, то проблема визначення показників та критеріїв соціально-економічної нерівності постає в дещо незвичному світлі. Можливо, тут варто говорити навіть про, методологічну проблему. Для того, щоб зрозуміти в чому річ наведемо декілька показників, що стосуються проблеми визначення соціально-економічної та майнової нерівності в Україні. Так, за даними Credit Suisse Global Wealth Databook в нашій країні наявна феноменальна нерівність розподілу активів, що становить рекордні для світу 91,6 % (де 100 % – це максимальний рівень нерівності, коли всі активи в руках однієї людини). З огляду на цей показник Україна є країною, де про соціальну справедливість говорити важко. Однак за даними Світового банку картина виглядає дещо інакше. Дослідження що проводив в 2017 р. Світовий банк проходило у 140 країнах світу та включало в себе два показники ступеня розшарування суспільства – Коефіцієнт Джині і Коефіцієнт Пальма. Коефіцієнт Джині – найбільш використовуваний показник нерівності, який враховує розподіл доходів країни, де 0 являє собою повну рів-

ність і 100 – загальну нерівність. Відтак, використовуючи останні дані Світового банку, дослідники визначили, що Південна Африка, Намібія і Гаїті є одними з найбільш нерівних країн з точки зору розподілу доходів. Водночас Україну, Словенію і Норвегію відносять до найбільш рівноправних націй в світі. Схожа картина спостерігається і при застосуванні Коефіцієнта Пальма.

Ситуація виглядає досить дивно, згідно з одними даними Україна посідає останнє місце в світі в умовному рейтингу соціальної справедливості, а згідно з іншими є світовим лідером і випереджає навіть Норвегію. Однак низький показник Коефіцієнту Джині ніяк не корелює з Всесвітньою доповіддю про щастя, яка станом на 2017 рік ставить Україну на 132 місце з 155. Життя показує: статистика ООН дещо поверхова, ближче до істини є дані Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України: доходи 10 % найбагатших і 10 % найбідніших українців з урахуванням тіні розрізняються в 40 разів. В Україні практично відсутній середній клас, який врівноважував б ситуацію хоча би на рівні суб'єктивних відчуттів громадян.

Невідповідність коефіцієнта Джині, підрахованого за кордоном, і справжнього стану справ в Україні можна пояснити тим, що до уваги не прийнята тіньова економіка нашої країни. Цікаво, що пік нерівномірності в доходах українців спостерігався в далекому 1995 році, коли показник досягав рекордних 39 %.

Однак, окрім «тіні», яка посідає важливе місце в українській економіці, слід взяти до уваги і низьку якість статистичних даних про доходи найбагатших і найбідніших верств населення, на яких, власне, і ґрунтуються оцінки міжнародних інституцій. Іншими словами, вже як мінімум два фактори не враховуються в розрахунках, проведених західними фахівцями, тому вони спотворюють реальну картину.

Тим часом український уряд передбачає стримувати поглиблення прірви між доходами багатих і бідних громадян України, не допускаючи нерівності розподілу в країні більш ніж в 35 %. Таку стратегічну мету топ-менеджмент України планує втілити в життя до 2020 року. Але як же правильно розрахувати коефіцієнт Джині, що відповідає дійсності? Якщо ми хочемо жити в більш соціально-справедливому суспільстві і справді подолати соціально-економічну нерівність ми повинні чітко розуміти, де ми знаходимося сьогодні, а для цього методологічну проблему з визначення реального рівня соціально-економічної нерівності потрібно вирішити.

Бороденко О. В.,
канд. філос. наук, старший викладач кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЛОКАЛЬНОСТІ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ В ТЕОРІЇ «УЯВНИХ СВІТІВ» (IMAGINARY LANDSCAPES) АРДЖУНА АППАДУРАЇ

Французький філософ Ж.-Ф. Ліотар свого часу назвав еkleктизм «відправною точкою сучасної культури». І дійсно, локальні (в тому числі національні) культури наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. стали об'єктами експансії з боку інших, часто далеких, культурних впливів, а також стандартів глобалізованої масової псевдокультури.

Впливові філософи, культурологи та соціологи сучасності, розглядаючи дихотомію «глобальне/локальне», роблять висновок про набуття локальностями (localities) в наш час якісно нового змісту. У теоріях глобалізації, що концептують культуру як визначальний чинник соціальних змін, локальне постає важливим агентом глобальних культурних процесів та полем взаємодії і народження нових культурних смислів. Так, наприклад, в концепції Р. Робертсона одним із ключових є поняття «локалізація глобальності», яке покликано пояснити феномен становлення глобальних процесів не «згори», а «знизу», тобто – шляхом укорінення в практики повсякденності елементів численних локальних культур. Поняття «глокалізація» акцентує на двовимірному характері сучасної світової культури, неминучому співіснуванню та взаємопроникненню в її змісті глобальних та локальних культурних тенденцій. Поняття «транскультурне» та «транслокальне» у Р. Робертсона є, по суті, синонімами поняття «глобальне».

Американський філософ і соціолог індійського походження Арджун Аппадурай у працях 90-х років минулого століття запропонував принципово новий підхід до осмислення дихотомії «глобальне/локальне» як культурної проблеми. У статті «Роз'єднання та відмінність у глобальній культур-економіці» (1990 р.) та, особливо, у монографії «Сучасність у повний зріст. Культурні виміри глобалізації» (Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization, 1996) він концептує глобалізацію як сукупність процесів детериторіалізації, що означає неприв'язаність соціокультурних процесів до певної фізичної території. «Глобальний культурний потік», що формується, за А. Аппадурай, в процесі глобалізації, розпадається на п'ять символічних «просторів-потоків» (landscapes): етнопростір, який є наслідком процесів соціальної мобільності глобального характеру, утворюючись пере-

суванням мігрантів, туристів, біженців і т. ін.; технопростір (переміщення технологій); фінанспростір (потік капіталів); медіапростір, що є потоком образів; ідеопростір як потік ідеологем. За А. Аппадурі, ці простори і є новими, своєрідними суперлокальностями глобальної епохи. Саме вони формують «уявні світи» (imaginary landscapes), в яких люди та групи людей взаємодіють.

Концепцію А. Аппадурі можна зарахувати до постмодерністських філософських проєктів. Головним чином тому, що автор принципово відмовляється репрезентувати сучасний світ як певну структурованість. Світ і суспільство, за А. Аппадурі, являють собою своєрідну ризому. Згідно з Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі, ризома (від французького слова *rhizome* – «кореневище») характеризується відсутністю початку та кінця, чіткого центру або центруючого принципу («генетичної осі»), єдиного коду. Ризома здатна утворювати плато – тимчасові зони стабільності «в її конфігурації, що постійно пульсує». Будь-яке ризоморфне середовище є нелінійним, синергетичним; завдяки своєму іманентному креативному потенціалу воно здатне до самоорганізації. Виокремлюючи основні властивості ризоми, Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі серед інших називають гетерогенність.

Саме гетерогенність, поруч із загальним зв'язком і переплетінням локальностей, а також їхньою множинністю та неструктурованістю, властива концепції «уявних світів» Аппадурі. Перелічені властивості є властивостями як світового глобального суспільства, так і його окремих частин, які локалізуються вже не шляхом розташування на певній території (тобто, географічно). Так, наприклад, повсякденний світ будь-якої пересічної людини кожного дня «добудовується» шляхом електронної взаємодії, через спілкування у соцмережах, а також «розширення» шляхом залучення образів напівреальності (наприклад, через розміщення фотографій та відео в Інтернеті, коли зафіксовані об'єкти реального світу стають віртуальними образами і далі можуть жити власним життям; через створення нових файлів; через модифікації образів у Photoshop і т. ін.).

Одним із ключових категорій А. Аппадурі є детериторіалізація. Ставши центральною силою сучасного світу, розмивання та переплетіння територіальних характеристик дозволяє змістити фокус із «географічного» та «соціального» на локальне, явища не космічного, а мікрокосмічного характеру. Будь-яка сучасна локальність має частково реальний, частково ілюзорний характер. Сучасна людина осмислює світ через образи та знаки, сукупність яких наповнює (точніше сказати, доповнює) світ реальних об'єктів. Більш глибоким способом констру-

ювання світу виступає, наприклад, символізація, яка передбачає заглиблення в сутність явищ та дешифровку смислів.

Підбиваючи підсумки, акцентуємо увагу на актуальності теорії «уявних світів» Арджуна Аппадурай в цілому, на її зв'язку із філософським постмодерністським дискурсом останніх десятиліть, виокремивши при цьому тематику локальностей і локалізації як вагомих складових цієї теорії.

УДК 141.7(043.2)

Броннікова Л. В.,
канд. філос. наук, доцент кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ НАУКИ на початку XXI століття

Усебічне вивчення науки, закономірностей її функціонування та розвитку має як теоретичне, так і практичне значення.

Питання взаємодії науки та високих технологій у філософській літературі висвітлено в працях українських та російських авторів. Зокрема, в працях В. Князева, В. Онопрієнка, М. Онопрієнка, Л. Дротянко, Б. Пружиніна, М. Карлова, О. Мамчур та інших.

Проблеми специфіки постнекласичної науки у різних аспектах піднімають в своїх публікаціях Касавін І. Т., Курдюмов С. П., Стьопін В. С., Чернікова І. В.

Високі технології (high technology) або мегатехнології в довідковій літературі визначаються не дуже чітко, але в різних дефініціях повторюється те, що це надскладні технології. Чим меншою є міра участі людини в цих технологіях, тим вони вище. Високі технології поділяються на промислові та соціальні. У цій роботі будуть згадуватись лише промислові технології таких галузей: електроніка, робототехніка, нанотехнології, створення космічних апаратів, біотехнологія.

Починаючи з другої половини XX ст., параметрами існування науки в суспільстві стали: масовий характер наукової діяльності, створення промислового сектору науки, активна участь бізнесу та держави в розвитку науки, вбудовування науки в якості елемента інноваційної та економічної системи суспільства, конкуренція науково-дослідних програм, колективний характер суб'єкта наукового пізнання. Усе це свідчить про усвідомлення значення науки для суспільного розвитку, її

впливу на життя людей. Без сумніву, наука – джерело матеріального прогресу та зростання добробуту.

Наприкінці ХХ ст. наука вступає в етап постнекласичного розвитку. Основними його ознаками є глобалізація, дослідження надскладних систем та об'єктів, вимога екологічного та етичного регулювання наукових проектів та їх реалізації, зростання вартості сучасних наукових розробок, фінансування науки з боку держави та бізнесу. Увага до питань наукового менеджменту пояснюється зростанням масштабів наукових досліджень, поглибленням тенденцій спеціалізації та кооперації, диференціації та інтеграції. Очевидним є стимулювання прикладних досліджень. Як відомо, лідерами постнекласичної науки стали такі наукові дисципліни, як молекулярна біологія, хімія, синергетика, медицина, екологія, міждисциплінарні дослідження.

Загальноприйнятою точкою зору є те, що результати фундаментальних досліджень служать базисом для досліджень прикладного характеру, адже фундаментальна наука пов'язана з виробництвом, переробкою та теоретизацією знань. Мета прикладних досліджень – розробка нових матеріалів, технологічних процесів машин або пристроїв, підвищення ефективності устаткування. Але відомі й випадки, коли технологія ставить перед наукою завдання і, у такий спосіб, стає джерелом розвитку науки. Підтвердженням цього є взаємозв'язки генетики (фундаментальної науки) та генної інженерії (прикладні дослідження). Як відомо, джерелом майже всіх досягнень генної інженерії (зокрема, виробництво генетично модифікованих видів рослин та тварин, клонування живих організмів тощо) є такі успіхи генетики як розшифрування генетичного коду, створення генома людини, тварин, рослин і бактерій. Досягненням фундаментальної науки є відкриття будови ДНК. На основі цього відкриття методами генної інженерії були створені такі ліки, як інтерферон, інсулін, гормон росту. У такий спосіб, молекулярна біологія як фундаментальна наука є джерелом технологічних новацій.

Отже, в умовах значних соціальних трансформацій початку ХХІ ст. наука також кардинально змінюється і набуває нових ознак, властивостей та функцій. Зокрема, відбувається поступова інтеграція науки в організовану за новими принципами систему взаємодії фундаментальних та прикладних досліджень і технологій. Філософія вважає проблемою виявлення місця й значення мегатехнологій як фундаментального чинника соціального розвитку.

Іванова І. Ф.,
канд. пед. наук, доцент кафедри соціології,
Белоногова А. Г.,
бакалавр спеціальності «Соціологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОЗВІЛЛЯ МИКОЛАЇВЦІВ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність заявленої проблематики обумовлена, за слушним виразом українського науковця, доктора філософських наук, професора С. Р. Боріштейна, «сучасним поглядом на дозвілля як соціокультурну систему різноманітних видів діяльності, орієнтовану на реалізацію всебічних потреб людства, що сприяє рекреації особистості та здійснюється у вільний час індивіда»; а також необхідністю гендерного аналізу як загальноприйнятого в сучасній науці методологічного підходу.

Дослідження гендерних особливостей дозвілля мешканців м. Миколаєва здійснювалось у рамках наукової теми кафедри соціології з вивчення соціокультурних процесів на Півдні України, передбачало теоретичний та емпіричний етапи, результати яких відображено у дипломній роботі А. Г. Белоногової (науковий керівник. – І. Ф. Іванова). Програма емпіричного етапу включала проведення, поряд з іншими методами, опитування дорослого населення м. Миколаєва (400 осіб) за вибіркою багатоступеневою, районованою, імовірнісною, квотною, репрезентативною за віком, статтю, місцем проживання респондентів.

Респондентам було запропоновано визначити, як часто та яким чином вони проводять своє дозвілля. Для відтворення результатів дозвіллевих практики було умовно розподілено на три групи: 1) усталені форми організації дозвілля (туризм, прослуховування музики та перегляд ТБ, відвідування театрів, бібліотек, музеїв та концертів класичної музики); 2) форми дозвілля, що пов'язані із технологізацією (пошук інформації у мережі Інтернет та гра у комп'ютерні ігри); 3) сучасні форми дозвілля (відвідування концертів популярної сучасної музики, кіно-театрів, ТРЦ, нічних клубів та кафе).

Враховуючи обмежений обсяг тез як наукового повідомлення, надаємо аналіз отриманих результатів за статтю респондентів у рамках лише першої групи дозвіллевих практик. Ці результати підтвердили наявність негативної тенденції, на яку ще в 2013 році звертав увагу

відомий український соціолог, доктор філософських наук, професор С. І. Головаха: «Практики дозвілля українців стали набагато пасивнішими... Помітно впало споживання високої культури: театри, музеї, концерти класичної музики...». Вона прослідковувалася в нашому дослідженні як у респондентів-жінок, так і у респондентів-чоловіків.

Відповідаючи на запитання «Як часто Ви проводите своє дозвілля, прослуховуючи музику, переглядаючи ТБ», обрали відповідь «щодня» лише 25,3 % респондентів жіночої статі і 21,7 % чоловічої статі.

- Ніколи не відвідували такі заклади культури, як:
- Бібліотеки 29,7 % респондентів чоловічої статі та 28,1 % респондентів жіночої статі.
- Концерти класичної музики – 37,3 % респондентів-жінок та 33,4 % респондентів – чоловіків.
- Музеї – 29,3 % респондентів жіночої статі та 23,6 % респондентів чоловічої статі.
- Театр – 22,6 % респондентів-чоловіків і 16,6 % респондентів-жінок.

Як бачимо, різниця у відповідях жінок і чоловіків у кількісному вимірі складає 1,6–6 од. Ситуація змінюється при аналізі результатів опитування за статево-віковою належністю респондентів. Так, наприклад, відповідаючи на питання «Як часто Ви проводите своє дозвілля, відвідуючи театри?», 35,3 % респондентів чоловічої статі віком 18–29 років відповіли «ніколи»; 27,9 % респондентів того ж віку жіночої статі обрали варіант відповіді «кілька разів на рік». 27,5 % респондентів жіночої статі віком 50–59 років відвідують театр кілька разів на рік, у той час, як 17,4 % респондентів чоловічої статі того ж віку ніколи не відвідували театр.

Безумовно, отримані результати потребують наукового аналізу з точки зору не тільки соціології дозвілля та інших галузей соціології культури (соціології книги і читання, соціології музики, театру і кіно тощо), а й психології та соціології особистості, вікової психології. З практичної ж точки зору результати моніторингу дозвіллевих уподобань городян у гендерному аспекті слід використовувати не тільки для подальшого розвитку інфраструктури дозвіллевих установ та визначення пріоритетних з точки зору мешканців міста напрямків і форм їхньої діяльності, а, наприклад, для визначення найбільш ефективних засобів залучення можливостей дозвіллевих установ для психологічної реабілітації військовослужбовців.

Калашнікова Л. В.,
канд. соціол. наук, доцент кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ДУАЛЬНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Вибір особистістю стратегії поведінки щодо гарантування безпечної життєдіяльності детермінується взаємозв'язком конкретних умов її функціонування й суб'єктивністю самої особистості (мотиваційно-ціннісною сферою, попереднім досвідом, характером та інтенсивністю суб'єкт-суб'єктивних відносин). Оскільки її суб'єктивність є результатом неперервного армюру когнітивного й оціночного процесів, то зміни уявлень про безпеку/небезпеку тісно пов'язані з динамічністю умов життя, появою нових цілей після досягнення попередніх тощо. Всезагальний матеріальний феномен відображення дійсності є рефлексією об'єктивного з точки зору суб'єктивних пізнання, оскільки з появою у людини свідомості виникає проблема якості відображення й достовірності знання, здобутого нею. Суб'єктивна складова виражає вплив людей на об'єктивні умови, розкриваючи сутність рушійних сил дійсності, ролі й місця соціальних практик щодо її зміни, пояснюючи зворотній вплив соціально-психологічних явищ на соціально-психологічний базис. У першу чергу, за рахунок того, що у практичній діяльності об'єктивна та суб'єктивна складові виступають як взаємопов'язані, взаємодіючі сторони одного і того ж явища, процесу. Отже, з'ясування сутності та особливостей процесу формування уявлень про безпеку життєдіяльності дозволить визначити детермінанти оцінки небезпеки, окреслити відмінності індивідуальних та колективних оцінок, а також спрогнозувати поведінку особистості, групи людей, суспільства в конкретних умовах життєдіяльності.

Вивченню особливостей формування уявлень про безпеку присвячені роботи багатьох науковців, що досліджували їх на різних ієрархічних рівнях. Так, у теорії суспільства ризику У. Бек визначав сучасне суспільство як таке, що продукує та споживає безліч природних, антропогенних небезпек. Досліджуючи ставлення членів суспільства до них, він зауважував, що вони легімітизують, формують колективні уявлення про їх джерела та можливі наслідки. Важливою рисою більшості небезпек є недоступність знання про них в межах індивідуального досвіду. Спираючись на теорію У. Бека, О. Яницький запропонував вивчати соціокультурну рефлексію як перманентне критичне осмис-

лення динаміки суспільних відносин. Відтворення небезпек він розкриває через «ефект бумерангу» – феномен інверсії, що передбачає переміщення, накопичення, трансформацію небезпек, які формують середовище життєдіяльності теперішніх й майбутніх поколінь. У той час як зміни соціальної структури суспільства визначаються поділом на виробників та споживачів небезпек. У межах культурно-символічного підходу М. Дуглас пропонує вивчати процес формування уявлень про небезпеки з точки зору колективних культурних явлень й очікувань. Зважаючи на те, що люди переважно асоціюють небезпеки для суспільства з поведінкою, яка порушує його норми, він пов'язує їх з атрибуцією провини. Згідно з міркуваннями В. Зубкова психометрична парадигма передбачає вивчення механізмів формування групових уявлень про небезпеки з точки зору їх сприйняття індивідами залежно від соціокультурних, соціально-демографічних, психологічних та ситуативних чинників.

Говорячи про вивчення індивідуальних особливостей формування уявлень про безпеку/небезпеку, акцентуємо увагу на тому, що більшість робіт присвячені вивченню окремих чинників сприйняття, зокрема перцептивним викривленням, мотивації, власне індивідуальним особливостям особистості. Тенденція до суб'єктивно-об'єктивного розмежування у дискурсі про безпеку, за словами Дж. Берджесса, з'явилася за часів Середньовіччя, коли для окреслення поняття «безпеки» почали використовуватися слова «certitudo» та «securitas». Перше з них виражало суб'єктивну складову безпеки у знанні, мисленні, поглядах, натомість інше означало фактичну відсутність небезпеки тут і зараз.

Говорячи про об'єктивні показники оцінки стану безпеки, зазначимо, що вони характеризують тенденції і закономірності соціального розвитку, ефективність діяльності системи забезпечення безпеки життєдіяльності. Вони вимагають визначення «кількості» небезпеки на основі наявних даних й розуміння всієї складності оцінюваних процесів, ситуацій й можливих наслідків. Натомість суб'єктивні індикатори дозволяють оцінити рівень організації процесів життєдіяльності з урахуванням соціально-психологічних особливостей окремих індивідів, їхнього світогляду, системи ціннісних орієнтацій, рівня ситуативного занепокоєння, усвідомлення рівня захищеності, безпеки функціонування та розвитку, а також готовності діяти. Взаємозв'язок суб'єктивної та об'єктивної оцінок виявляється у прийнятті/неприйнятті небезпеки, що виступає одним з компонентів життєстійкості особистості поряд із залученістю й можливістю здійснення контролю. Життєстійкість у цьому контексті визначається як спосіб повертатися до нормального

стану, своєрідна пружність, пов'язана з адаптивними здібностями. У той час як прийняття небезпеки розглядається як впевненість особистості в тому, що «все, що не вбиває, робить її сильнішою». Вивчення особистості одночасно як елемента системи соціальних відносин та невід'ємної складової організації процесу взаємодії всередині неї, дозволяє визначити характер такого роду взаємодії й окреслити яких якостей вона набуває, перебуваючи в них. Соціологія має можливість вивчати уявлення про безпеку життєдіяльності на різних рівнях, рухаючись від суб'єктивних оцінок стану безпеки до об'єктивного оцінювання явищ системної безпеки.

УДК 316.422.42

Коробов В. К.,
канд. соціол. наук,
доцент кафедри соціально-економічної географії,
ХДУ, м. Херсон

ГРОМАДСЬКІ УЯВЛЕННЯ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ В УМОВАХ МАЛОГО МІСТА (НА ПРИКЛАДІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ МІСТА КАХОВКА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Реформа місцевого освіти має свої особливості в умовах малих міст, міст районного значення, які вимагають свого ретельного і уважного вивчення. Для правильного визначення стратегії розвитку сфери освіти м. Каховка велике значення мають оцінки громадськістю впровадження новітніх технологій навчання в роботу шкіл і дошкільних освітніх закладів.

Широке використання електронних технологій – комп'ютерів, гаджетів, Інтернет-комунікацій – відмінна риса сучасної освіти. За приблизними оцінками вчителів до 95 % школярів мають удома стаціонарні комп'ютери. У багатьох є планшети, електронні книги, смартфони. Школярі міста все більше долучаються до різних форм використання електронних технологій під час навчання. Усі школи мають комп'ютерні класи і Інтернет-підключення. Відкриваються класи, обладнані інтерактивними дошками і проекторами: «У ці класи черга постійно, розписані буквально всі уроки. Тому що більшість вчителів хочуть проводити уроки з мультимедійними дошками». У багатьох класах є телевізори. Ідею збільшення кількості електронних пристроїв в навчанні підтримує приблизно третина батьків школярів.

За результатами масового опитування жителів Каховки, визначились основні напрямки впровадження нових навчальних технологій. Пріоритети реформування – це: запровадження електронних підручників, впровадження шкільних журналів в Інтернеті, збільшення електронних пристроїв, створення Інтернет-сайтів навчальних закладів, дистанційне навчання в мережі Інтернет, використання соціальних мереж... (рис. 1.)

Рис. 1. Впровадження яких електронних технологій у навчальних закладах ви вважаєте пріоритетним?

Коробов В. К., Гоманюк М. А., Даниленко І. В. вважають, що найбільш пріоритетним нововведенням в області впровадження нових технологій в освітній процес є використання в навчанні електронних підручників. Міністерство освіти наполягає, щоб школярі використовували електронні версії підручників – таким чином вирішується проблема забезпечення підручниками. Цю ідею сьогодні підтримує приблизно половина батьків школярів.

Це не тільки розвиває навички роботи з цифровою інформацією та сучасними пристроями (планшетними комп'ютерами, електронними книгами), але і дозволяє зробити шкільні рюкзаки легше – в школу можна носити один пристрій замість декількох важких підручників.

Такий досвід застосовується в деяких школах, наприклад, в школі № 1 – за словами експерта:

– «...дали преподаватели возможность закачивать в планшеты книжки. Преподаватель дает авторов, ученики закачивают, и есть возможность пользоваться планшетами вместо книг. Дети, у которых есть такая возможность, приносят планшеты и не носят книжки».

Шкільні підручники в електронному вигляді з усіх предметів сьогодні є у відкритому доступі в Інтернеті. Проте пристрої для їх читання – планшети або електронні книги – школярі використовують свої.

«Есть такие ученики, которые приходят на уроки с планшетами. У нас, например, в школе даже есть такой процент школьников, родители которых обращаются к администрации с предложением: «Можно детям электронные книги носить?». По той простой причине, что у детей очень много заболеваний, связанных с опорно-двигательным аппаратом. И проще принести планшеты, конечно, на уроке пользоваться электронной книгой.

– Вы разрешаете?

– Конечно, конечно. Идем навстречу».

Важливою рисою сучасної школи є використання технологій Інтернет-комунікації. Необхідно, щоб цікаву інформацію про школу, новини шкільного життя можна було знайти в Інтернеті – на сайтах шкіл, в групах соціальних мереж тощо. Важливо, щоб існував майданчик для обговорення шкільних проблем – у соціальних мережах, на форумах. Це дозволить (в тому числі і батькам) активніше долучатись до вирішення шкільних проблем, дізнаватись потреби школи, або як школа розпоряджається бюджетними, спонсорськими або батьківськими грошима. Крім цього, батьки, звертаючись до шкільних журналів в Інтернеті, можуть бути в курсі щодо успішності своєї дитини. Цю ідею підтримують 38 % батьків школярів.

– «...если у родителей нет возможности пойти часто в школу. Понятно, что учитель там выписку делает какую-то из журнала – это одно. Но, вот хорошая идея, если бы был родительский пароль, и я могла зайти просмотреть успеваемость в школе. Как электронный журнал... Чтобы посмотреть оценки своего ребенка... какие-то замечания...»

Тому сучасним школам важливо мати свої сайти в Інтернеті. На сьогодні шкільні сайти є в школах № 1, № 4, № 6 та в Каховській гімназії. В інших школах робота над створенням сайтів триває.

– «...в каждой школе должен быть сайт. Чтобы там освещались новости, чтобы там родитель мог написать вопрос, его волнующий. И чтобы актив школы мог этим вопросом заниматься». Свої сайти є й у більшості дошкільних закладів міста. Працівники дитячих садків кажуть, що сайти створювались перш за все для батьків. Ці сайти не лише інформують і ознайомлюють батьків з новинами та проблемами закладів, а й дозволяють батькам залишити відгуки, зауваження, поставити запитання. Важлива проблема створення сайтів навчальних закладів полягає в необхідності їхнього адміністрування. Багато хто з батьків погоджується з тим, що цією діяльністю має займатися не стороння для школи людина, а постійний співробітник, який має ставку й оплату праці. Тобто в школі необхідна окрема посада – адміністратор

шкільного сайту. І такий досвід у каховських школах вже є. Що повинно бути, перш за все, на шкільних сайтах, на думку батьків:

- Інформація про життя школи, класу;
- Фінансова звітність школи;
- Можливість зворотного зв'язку.

Школа № 3 дистанційне навчання за допомогою мережі Інтернет багато батьків вважають важливим нововведенням, однак ці навички сьогодні не надто широко застосовуються. Наприклад, ніхто з учасників фокус-груп не мав досвіду організації для своєї дитини занять із вчителями, репетиторами за допомогою відеозв'язку в Skype, віддаючи перевагу традиційній формі набуття знань.

Думка про використання в навчанні соціальних мереж не є досить популярною серед батьків, школярів, можливо саме тому, що діти й так проводять багато часу в Інтернеті.

Варто зауважити, що деякі батьки бачать не лише переваги, але й недоліки комп'ютеризації освіти. Наслідками занадто технологічної освіти, як вони вважають, є те, що діти не вміють грамотно писати, усно рахувати, і головне – втрачається інтерес до читання.

– «Я все менше и менше вижу этого чтения... сын говорит: «Ну, я если захочу что-то почитать, я себе сюда закачаю». «Если захочу», опять-таки, «если я захочу».

– Но в основном не хотят.

Утім, є батьки, які вважають, що любов до читання закладається в сім'ях. А деякі зауважують, що Дитяча міська бібліотека працює, і, як і раніше, є популярною серед дітей.

УДК 323.23 (043.2)

Костельнюк М. М.,
старший викладач кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПОЛІТИЧНА МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ВИД УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ

У контексті розгляду проблематики маніпуляції свідомістю суспільства, принагідно зауважити, що політична свідомість – це опосередковане відображення політичного життя суспільства, сутністю якого є проблеми влади, формування, розвиток та задоволення інтересів та потреб політичних суб'єктів.

Необхідно окремо наголосити на тому, що основні *засоби маніпуляції* суспільною свідомістю є: мовні (використання певних штампів, термінів, ідеологічних та політичних кліше); немовні (блокування чи затримання «невигідної» інформації, викладання інформації у сприятливому для себе контексті); активні (насадження стереотипів і цінностей); пасивні (фрагментарність інформації).

Найчастіше об'єктом маніпуляції стає масова політична свідомість буденно-емпіричного рівня. Як типові ознаки цього виду свідомості можна виокремити: статистичність, безсистемність, однобічність розвитку, стереотипність мислення, міфологізацію свідомості, ситуативність, монологічність суджень, нездатність до діалогу. Саме в ній закладено найбільше ірраціональних елементів, що робить її найсхильнішою до маніпулятивних впливів. Тому, раціональні методи діють лише на раціональну частину суспільства, а ірраціональні – значною мірою на суспільство загалом – ось це є однією з найважливіших причин маніпуляції масовою свідомістю, а також маніпуляції як суспільного феномену взагалі.

Розрізняють певні види процесів маніпулювання масовою свідомістю. До їхнього числа належать: міфотворчість; формування «картини світу» у масовій свідомості; формування ідеології; розробка технологій ведення інформаційної війни; використання систем дистанційного перекручування і знищення інформації, вплив через мультимедійні сайти; розробка процесів психологічної війни; маніпуляція з застосуванням психотехнологій; семантичне маніпулювання і використання слухів.

Основними *видами маніпуляцій* є такі: масові, особистісні та політичні. У межах цієї роботи розглянемо політичні маніпуляції як приховане управління політичною свідомістю та поведінкою людей з метою примусити їх до дії або бездіяльності всупереч їхнім власним інтересам. У цілому, способами політичного маніпулювання є: замовчування невигідної інформації, пряма підтасовка фактів, упереджена інтерпретація фактів, навішування ярликів для компрометації політиків, використання групових інтересів, надання сфальсифікованої інформації тощо.

Основними засобами політичної маніпуляції є соціально-політичний міф – поширення ідей, які сприймаються переважно на віру, без будь-якого критичного осмислення. У кожному суспільстві наявні міфи, які активно підтримуються правлячими колами, зокрема, за допомогою ЗМІ. Загалом, міф як політичний інструмент дозволяє: перерозподілити владні ресурси, не зустрічаючи суттєвих перешкод з боку деморалізованого супротивника; докорінно зламати ситуацію, яка склалася на політичній арені, різко змінити громадську думку; отримати вихід до

нових вагомих важелів влади. Міф забезпечує вихід до важелів управління масовою свідомістю за умови гострого дефіциту владних ресурсів. Тобто політичний міф містифікує (спотворює) політичну реальність, утворюючи в такий спосіб своєрідний структурний елемент свідомості – міфосвідомість, яка дозволяє спростити сприйняття складного світу політики, завдяки цілісним і гармонійним уявленням заснованим на вірі, а не на логічному знанні, яке просякнуте внутрішніми суперечностями), іміджі (імідж є складним соціально-психологічним феноменом, який складається з раціональних (свідомих) та ірраціональних (підсвідомих і безсвідомих) психічних компонентів).

Безперечно, особливого значення маніпуляція набуває з удосконаленням інформаційних технологій, які суттєво розширюють спектр застосування маніпулятивних стратегій і тактик. Розвиток і посилення ролі засобів масової комунікації дають підстави говорити про такі явища, як «медіа-свідомість», «четверта влада», «глобальне інформаційне суспільство», «світ симулянтів», тощо, що в свою чергу породжують явище маніпуляції. Стрімке поширення комп'ютерних технологій та мас-медіа призвело до виникнення феномену «кліпової», «комп'ютерної свідомості», яка поглиблює небажання більшості сучасних людей вдумуватися в процеси, які відбуваються, осмислювати реальність, що й призводить до її краху. При цьому, політичні еліти, володіючи владою, намагаються ефективно впливати на свідомість суспільства і роблять для того все можливе, щоб мати контроль над засобами масової інформації, які забезпечують доступ до різного роду інформації і практично замінили реальний світ політичних подій світом інформації, що постійно змінюється. Безсумнівно, ті, хто контролюють засоби масової інформації, контролюють таким чином і суспільну свідомість, отримують важливий політичний ресурс для реалізації своїх інтересів.

УДК 378+304.2:161.2

Куриленко Т. В.,

викладач кафедри філософії,

МНУ ім. В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В АКсіОЛОГіЧНОМУ Вимірі: Деякі аСПекти

Поняття цінності є одним із ключових смислів сучасної суспільної думки. У філософії проблема цінностей розглядається в нерозривному

зв'язку з визначенням сутності людини, її творчої природи, її здатності створювати світ і саму себе згідно з мірою своїх цінностей. Людина формує й використовує свої цінності як інструмент підтримки й захисту свого життєвого світу.

Цінності можуть бути розглянуті не тільки в особистісному, а й в соціокультурному вимірі. Вони постають інваріантами будь-якої культури, важливими елементами загального культурного поля і визначають не лише змістову специфіку конкретної культури, але й особливості її динаміки та розвитку. У суспільному житті вони є соціально значимими орієнтирами діяльності індивідів й одним із факторів історичного розвитку.

Історичний розвиток суспільства немислимий без безперервного процесу трансформації цінностей. А ускладнення соціального життя характеризується не тільки розвитком ціннісної сфери, а й усвідомленням та осмисленням суперечностей такого розвитку. В умовах глибокої й багатопланової кризи суспільство надто сприйнятливим до будь-яких зовнішніх втручань (ідейних впливів і фізичних дій). Як кожна людина схильна захищати свої власні цінності для збереження свого життєвого простору, так і в суспільстві прищеплення соціально прийнятних й індивідуально актуальних цінностей є потужним засобом, спрямованим на збереження суспільного здоров'я, включаючи його національний, громадянський, економічний, технологічний, військовий та інші аспекти.

В усі часи однією з вагомих цінностей людського буття була цінність безпеки. Небезпеки, що виникають, в чомусь унікальні і неповторні. З розвитком світової цивілізації постійно розвиваються нові, раніше невідомі форми загроз і небезпек, тому акценти у забезпеченні безпеки переносяться в інші сфери. Так, в сучасному світі розуміння безпеки поглиблюється й розширюється. Наприклад, осмислення проблеми інформаційної безпеки в умовах постіндустріального суспільства виявляє її нові грані та виміри, зокрема, мова може йти про аксіобезпеку, актуальність якої зазначав вітчизняний вчений, мислитель І. Зязюн. На його думку, ціннісні системи та структури є не менш (а може й більш) необхідними для збереження життєздатності й розвитку суспільства.

Для соціуму важливе забезпечення безпеки не тільки від зовнішніх, а й внутрішніх загроз. Сучасне українське суспільство перебуває на біфуркаційному переломі історичного розвитку. Крім цього, воно перебуває в стані багатоаспектної кризи, одним із проявів якої є криза цінностей. Проблема полягає не тільки в розриві між необхідним і фактично існуючим, нормативним і плінним станом речей. Враховую-

чи, що Україна є соціокультурний організмом, що є складним історично, культурно, етнічно, слід зазначити ще одну проблему – проблему ідеологічної та етичної толерантності. Це складна проблема для українського суспільства і державності. Випробуванням для держави може стати перетворення суспільства на сукупність індивідуумів, які дотримуються різних вірувань та ціннісних систем і не об'єднаних нічим, крім поваги до вірувань інших. Усвідомлення такої ситуації важливе для майбутнього: ідеологічна ціннісна роздробленість, розмежування суспільства, з одного боку може бути прищепленням проти тоталітаризму, з іншого боку – важливо, щоб свідомість окремої людини була не розірваною, а цілісною, прив'язаною до певного сегменту громадянського суспільства, завдяки чому вона не існуватиме атомізовано, сама по собі.

Однією з важливих цінностей сучасного світу постає довіра. Наявність довіри є найважливішим компонентом всіх людських стосунків, як міжособистісних, так і міжетнічних, як всередині суспільства, так і між суспільствами. У зв'язку з цим необхідно зауважити про увагу дослідників, інтелектуалів до проблеми довіри, яка стала однією з фундаментальних концепцій сучасної соціально-філософської та соціологічної думки. Слід зазначити, що проблематика довіри присутня і в осмисленні сучасного стану й перспектив розвитку українського суспільства. Зокрема, це пов'язано з ідеєю формування громадянського суспільства, необхідною передумовою становлення якого є довіра. Дослідження її різних форм та рівнів в суспільстві постає актуальною та перспективною розвідкою в сучасному соціально-гуманітарному знанні. Адже структура довіри та фундаментальні цінності людського буття (індивідуального, соціального) можуть визначати надалі самий характер суспільства (і українського також) та властиву йому цивілізованість або її відсутність.

Отже, цінності становлять внутрішню підвалину соціального буття, що поєднує особистісну смислову сферу з груповими орієнтаціями і узгодженнями в суспільстві. Системи цінностей не виникають спонтанно, без свідомої творчої волі особистості. Без усвідомлення актуальності аксіологічної проблематики не можлива розстановка акцентів та пріоритетів соціокультурного розвитку будь-якого сучасного суспільства, й зокрема, українського. В умовах сучасного суспільства підтримувати та оберігати ціннісну систему непросто, але необхідно, оскільки її зруйнування впливає на всі напрями життя людини і суспільства. Розвиток суспільств у часі й просторі вимагає більш різноманітних форм соціального співжиття й, можливо, іншої, досконалішої етики.

Локтіонова Д. А.,
канд. політ. наук, старший викладач кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОГРАМА «ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ» ЯК ІНСТРУМЕНТ МІСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Сьогодні, згідно з чинним законодавством України, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. У законі «Про місцеве самоврядування» (від 21.05.1997) передбачено різні форми участі громадян, такі як: місцевий референдум, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення тощо. Таким чином, законодавство України гарантує широкий спектр різноманітних форм участі та комунікації громадян з органами місцевої влади. Тому, серед різновидів форм участі, на якому варто зосередити свою увагу є програма «громадський бюджет» (або «бюджет участі», «партиципаторний бюджет», «бюджетування за участі громадськості») як один із інноваційних механізмів залучення громадян до участі у місцевій політиці.

Загальний огляд та аналіз літератури показав, що ця проблематика носить міждисциплінарний характер. Зокрема, висвітлення цього питання можна знайти у роботах зі сфери юриспруденції, державного управління (А. Ємельянова, Н. Васильєва), у розвідках фахівців з галузі економіки (Л. Козарезенко). Аналіз проектних пропозицій висвітлюється на таких ресурсах, як voting.in.ua, urbanua.org. На державному ресурсі (decentralization.gov.ua) та ресурсах аналітичних центрів (samoorg.com.ua, frgn.mk.ua) пропонуються матеріали, що пояснюють механізми реалізації програми та її вплив на формування громадянського суспільства в Україні. Зарубіжний досвід запровадження та функціонування програми «громадський бюджет» можна знайти у роботах латиноамериканських (Sabannes, 2006), північноамериканських (Hollie Russon Gilman, 2016; Pape M., Lerner J., 2016) та західноєвропейських дослідників – Masser K. (2014), Sintomer Y., Herzberg C., Röcke A. (2008), Röcke A. (2014), Williams E., Denny E., Brstow D. (2017).

Складність визначення дефінітивного поля обумовлюється регіональними та політичними особливостями середовища, тобто впливом політичних традицій участі та демократії, інтенсивністю залучення

громадян до реалізації цієї програми. Разом з тим, у нормативно-правовому полі сьогодні зафіксовано 15 різних назв та 24 визначення громадського бюджету в органах місцевого самоврядування України.

Ідея запровадження програми «громадський бюджет» виникла у бразильському місті Порто-Алегро у 1980-х роках за ініціативи Бразильської робітничої партії, яка декларувала принцип «низи вирішують, що робити верхам». Сьогодні досвід реалізації та географічний аспект застосування програми «громадський бюджет» дозволяє виділити декілька типів (моделей) бюджетування у світі. Процес децентралізації в Україні сприяв не тільки перерозподілу повноважень та ресурсів, а й став певним стартом залучення громади до прийняття управлінських рішень. Реалізація програми «громадський бюджет» на національному рівні розпочалась у 2015 році в містах Чернігові, Черкасах та Полтаві. Сьогодні всі обласні центри України, окрім Херсона, запровадили програму «громадський бюджет». Основною метою запровадження програми «громадський бюджет» як в Україні, так і за її межами є інтеграція громадян до процесу прийняття рішень з питань бюджетування на місцевому рівні. Такий принцип можна розуміти як пряму демократію в дії, тому реалізація цієї програми має свої переваги та недоліки.

Сьогодні програма «громадський бюджет» – це одне з найбільш перспективних нововведень, яке «Нью-Йорк Таймс» назвав «революційною громадянською діяльністю». До певного часу в суспільстві домінувала думка, про те, що програма «громадський бюджет» здатна «оживити» демократію та встановити соціальну справедливість. Проте, подальша світова практика продемонструвала, що це виявилось досить складним завданням. Загальний огляд проектів, представлених до участі у програмі «громадський бюджет» в Україні продемонстрував, що вони в основному мають нагальний та споживацький характер, тому що фінансування більшості з них відноситься до компетенції органів міської влади. Таким чином, враховуючи сучасний контекст розвитку вітчизняного суспільства, його впровадження певною мірою можна інтерпретувати як перекладання на громадськість обов'язків місцевої влади. Крім того, урахування переваг та недоліків програми «громадський бюджет», дає підстави стверджувати, що потенційні вигоди, пов'язані з бюджетом участі, сьогодні більш ніж розпливчасті.

Ляпіна Л. А.,
канд. політ. наук, доцент кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ГРУПОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЯК ФАКТОР СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ А. М. ЯНГ

Зростання імміграційного тиску на індустріально розвинені країни світу в останні кілька десятиліть ХХ ст. і, особливо, в останні кілька років ХХІ ст. настільки велике, що ані національна держава, ані її культурна система впоратися з цим у повному обсязі та у звичному інтеграційно-асиміляційному модусі вже не можуть. Це означає, що колишні форми міжкультурної взаємодії потребують серйозної трансформації. У першу чергу, необхідним є пошук оптимальних алгоритмів міжгрупової взаємодії, а також зміна характеру відносин між державою, її інститутами та різними групами населення. У цьому сенсі мультикультуралізм набуває особливого значення, адже охоплює весь спектр соціальних, етнокультурних, політичних проблем, які виникають у взаєминах між державою, національною більшістю – з одного боку, та меншостями – з іншого, а також пропонує нові підходи в конкретних національних політиках до принципів визнання, недискримінації, свободи групового та індивідуального вибору, соціальної злагоди, міжетнічної, міжкультурної толерантності та мирного співжиття.

Проблема міжгрупової взаємодії є також актуальною й для сучасного українського суспільства, яке уособлює інтереси різноманітних соціальних груп та традиції багатьох культур. Це породжує необхідність рефлексивного осмислення феномену мультикультуральності в українському просторі.

У цьому контексті представляє інтерес одна з найбільш значимих у соціологічній теорії концепція мультикультуралізму групових відмінностей американського соціального теоретика Айріс Меріон Янг. Мультикультуралістська теорія А. М. Янг складається з двох основних частин – негативної – критики класичного ліберального «ідеалу асиміляції» і позитивної – власної теорії демократії групової репрезентації, «ідеалу різноманітності». Перший, «ідеал асиміляції», на думку дослідниці, являє собою прагнення до знищення групових відмінностей, вірніше, заміну їх на відмінності індивідуальні. Лібералізм, який усуває відмінності з публічної сфери суспільства, надихається саме цим ідеалом, який найкраще проявляється в іншому ліберальному ідеалі загального універсального громадянства, для вступу до якого носії

різних групових ідентичностей змушені маскувати їх або від них відмовлятися.

Громадянство є універсальним для кожного, усі однакові в якості громадян. Якими б не були соціальні та групові відмінності між громадянами, якими б не були нерівності відносно добробуту, статусу і влади у повсякденній діяльності громадянського суспільства, саме громадянство дає усім однаковий статус рівних членів. Так, на думку А. М. Янг, разом з ідеєю рівності, яка розглядається як тотожність, ідеал універсального громадянства уособлює у собі, окрім поширення громадянства на кожную людину, принаймні ще два значення: 1) універсальність, що визначається як спільне у протилежність особливому; тобто те, що у громадян є спільне у протилежність тому, чим вони відрізняються один від одного; 2) універсальність у сенсі законів і правил, які застосовуються до усіх однаково; законів і правил, що сліпі до індивідуальних та групових відмінностей. Загальне громадянство, таким чином, є універсальним і ззовні, і зсередини.

Захищаючи політику відмінностей, ідеалу загального універсального громадянства А. М. Янг протиставляє ідеал різноманіття, який уособлюється, у свою чергу, в ідеалі громадянства, диференційованого по групах та заснованого на груповій репрезентації і правах. Дослідниця розглядає різноманітність та відмінність не тільки такими, яких не можна усунути, але й бажаними елементами складних суспільств модерності, а запропоновані нею політики спрямовані не стільки на тимчасове та інструментальне виправлення несприятливої ситуації, у якій перебувають ті чи інші групи меншостей, скільки на підтримку наявних відмінностей. «Безпристрасний загальний підхід, – говорить учена, – це міф. Різні соціальні групи мають різні потреби, культурні характеристики, історію, досвід та сприйняття соціальних відносин. Концепція громадянства не повинна намагатися подолати ці відмінності, вона повинна прийняти їх як невід’ємні елементи соціальної реальності».

Як бачимо, акцент у своїй мультикультуралістській концепції А. М. Янг робить на соціальній групі і визначає останню як колективне об’єднання індивідів, яке відрізняється від хоча б однієї іншої групи своїми культурними формами, практиками або способом життя. Члени групи мають особливу прив’язаність один до одного завдяки спільному досвіду чи стилю життя, який дозволяє їм асоціювати себе з членами «своєї» групи більшою мірою, аніж з тими, хто до цієї групи не належить. Зважаючи на це соціальна група визначається не тільки за набором спільних ознак, а й з тим, що є головним, відчуттям належності.

Сучасне суспільство організоване за принципом соціальних груп, і групова диференціація – факт нашого життя. Цей факт стає соціаль-

ною проблемою, оскільки одні групи дійсно є привілейованими, а інші пригноблені. Для подолання ситуації домінування та пригноблення А. М. Янг пропонує основні права надавати не окремим індивідам, а групам. Тобто, демократичну публіку варто сконструювати таким чином, щоб у ній було місце для висловлення та визнання особливих голосів пригноблених або інших груп, які перебувають у несприятливому становищі. Голинська Х. О. вважає, що для цього необхідно створити особливі інституційні механізми, а саме: по-перше, в основі групового представництва має стати принцип самоорганізації, що зможе викликати почуття володіння колективною владою, а також рефлексивне розуміння своїх колективних інтересів і досвіду у соціальному контексті; по-друге, право вето на специфічні види політики, які мають прямий вплив на групу, наприклад, в області репродуктивних прав для жінок або у використанні земель резервацій для корінного населення Америки; по-третє, ці механізми можуть бути ефективними лише за умови демократизації суспільства загалом. Демократизація, на думку А. М. Янг, це не перерозподіл влади, а, насамперед, реорганізація правил ухвалення рішень. З одного боку, зазначені права мають належати тільки пригнобленим групам. Проте, з іншого, А. М. Янг зовсім не вважає їх тимчасовими або чисто інструментальними, чимось на зразок спеціальних засобів зрівнювання груп між собою, що були застосовані у політиці «стверджувальної дії». З огляду на це, дослідниця зазначає, що групова відмінність у складних суспільствах модерності є неминучою та бажаною, і скрізь, де є групова відмінність, завжди можливі несприятливе становище чи пригнічення груп. Тому суспільство повинно завжди бути схильним до принципів репрезентації пригнічених або таких, що перебувають у несприятливому становищі груп і бути готовим втілювати цю репрезентацію у життя.

УДК 316.7: 061.2(477.7-21)(043.2)

Мейжис І. А.,

д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ МІСЬКИХ ГРОМАД ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

В умовах російської агресивної політики на Півдні і Сході України, яка не припиняється з 2014 року, важливим фактором підтримання

соціальної рівноваги в суспільстві є висвітлення справжніх історичних обставин формування соціокультурних особливостей життя міських громад Південного регіону з його трьома великими містами (Одеси, Миколаєва та Херсона). Саме в містах поступово формується ставлення жителів не тільки до всіх складних подій сьогодення, але й до свого соціокультурного коріння, яке визначає сучасні особливості соціального життя регіону.

Вивчення соціокультурних процесів означає вивчення особливостей функціонування культури як певного соціального явища, що складається протягом багатьох десятиліть. Як і будь-яке інше соціальне явище, являє собою сплетіння двох основних тенденцій, що часто перебивають у стані певного протистояння. Перша тенденція – це намагання зберегти вже набуті культурні традиції, забезпечити їх подальше функціонування та наслідування новими підростаючими поколіннями городян. Друга тенденція завжди передбачає зміни в соціокультурних процесах, які насправді забезпечують прогресивне просування суспільства. Умовою для розуміння основних механізмів функціонування сучасних міських громад Півдня є вивчення тих думок, ідей і цінностей, які керують поведінкою городян Південних міст, оскільки вони також визначають їхнє ставлення для всіх подій сучасності, в тому числі і до змін в соціокультурному житті своїх міст.

Одним із найбільш значних питань подальшого соціокультурного розвитку Південного регіону України є питання повсякденного використання української мови. Уже сьогодні можна помітити, що люди намагаються перейти на українську мову як у діловому спілкуванні, так і в умовах громадської діяльності. Однак сила традицій побутового спілкування залишається настільки впливовою, що в побуті більшість городян Півдня продовжують спілкуватися російською навіть тоді, якщо досконало знаються державну мову. Саме на російськомовні традиції спілкування городян Півдня розраховував лідер Росії, коли розпочинав бойові дії на Сході нашої країни. Але виявилось, що традиції вживання певної мови в спілкуванні мало пов'язані із соціально-політичними настановами городян Півдня. Більше того події останніх трьох років в умовах бойових дій на Сході нашої країни переконливо довели, що справа не в мові побутового спілкування, а в ідентичності людей у зв'язку з їхню належністю до державницької нації.

Проведення кафедрою соціології нашого університету першого етапу емпіричного дослідження здатне довести і підтвердити як наявність, так і відсутність у певної, але точно невеликої частки сучасних городян міст Півдня України, належного рівня міської ідентичності. Саме таку мету поставлено на етапі емпіричного дослідження в проєкті, що присвячений вивченню особливостей соціальної культури горо-

дян Півдня, наявності у них проявів міської ідентичності, які і передбачається зафіксувати в процесі аналізу отриманих соціологічних даних.

Але зважаючи на те, що міська ідентичність є одним з тих механізмів колективної пам'яті, який здатен об'єднати городян, оскільки забезпечує кожного індивіда певним каркасом спільних спогадів, що формують базову структуру в ментальному просторі міської ідентичності кожної особистості наших сучасників, то не важко припустити, що й сучасні городяни будуть намагатись дотримуватись тих ідей і спогадів, що об'єднують містян, а не роз'єднують їх, незважаючи на всі пропагандистські зусилля колишнього колонізатора. Усвідомлення основних механізмів функціонування культури – це одна з головних умов розуміння сучасної людини і суспільства. Осмислення культурного процесу передбачає аналіз кожної із названих тенденцій.

УДК 316.42

Онищук В. М.,
д-р соціол. наук, професор, завідувач кафедри соціології,
ОНУ ім. І. І. Мечникова, м. Одеса

МОВНА ПРОБЛЕМА ЯК СКЛАДОВА ПЕРЕДВИБОРЧОГО СЛОГАНУ

Президентські та парламентські вибори 2019 р. можуть продовжити курс, який Україна обрала під час Революції Гідності, або різко повернути в зворотному напрямку. І не дивно, що вже напередодні виборчих кампаній розпочинається реанімація мовної проблеми – про роль і місце російської мови в незалежній Україні. Звісно, що ця проблема має політичні регіональні відмінності, і дослідження різних соціологічних центрів це фіксують. Претенденти на виборчі посади за допомогою мовного питання четверть століття мобілізують якусь частку свого електорату. І як показує практика, такі технології дають свій результат.

Українське суспільство історично більше постраждало від своєї заповідливої толерантності. В Україні ніколи національне не визначається етнічним. М. Грушевський українцем вважав кожного, хто живе в Україні, любить її та працює заради добра українського народу. І в роки існування Української Народної Республіки існував наркомат (міністерство) у справах росіян, поляків і євреїв, що безпосередньо займався і мовною проблемою.

Силу українській державі надає такий соціальний процес, як ідентифікація та самоідентифікація. Інструментом національної ідентичності, явищем консолідації й інтеграції суспільства і нації є мова. Ідентифікаційний процес, пов'язаний з мовою, стане зрозумілим, якщо брати в історичному контексті. Валуєвський указ 1863 року і Ємський циркуляр Олександр II 1876 р. мали покласти край існуванню мови як культурного фактора українства. Українські мислителі минулої епохи, пізнаючи духовність своєї нації спеціально зверталися до мови народу як прояву його свідомості, символічної системи народної творчості, скарбниці історичної пам'яті.

Тема мови є ланкою, що поєднує особу та духовність. Носії мови виступають як активні суб'єкти пізнання, спілкування, наділені індивідуальним і соціальним досвідом, засобом оцінювання свого оточення, своєї історії. В умовах нестабільності та криз в українському суспільстві мовне питання використовується як механізм розділення і провокування конфлікту. Після прийняття «Закону про освіту» (вересень 2017 р.) на таку небезпеку вказувала Венеційська комісія, що використання й захист мов було і залишається складним і чутливим питанням в Україні та іноді призводить до зростання напруженості в українському суспільстві.

Дослідження Київського міжнародного інституту соціології за травень 2017 р. показує, що понад 60 відсотків українців є прихильниками української, як державної мови і державна мовна політика має сприяти поширенню української мови в усіх сферах життя. Від Революції Гідності кількість прихильників української мови збільшилося на 11 відсотків. Проблем з використанням російської мови в Україні не існує. Кожен використовує ту мову, яка йому подобається. Громадяни України володіють на побутовому рівні кількома мовами. Проблема російської мови піднімається тільки під час виборчих кампаній. Більш серйозно проблема стоїть для людей старшого покоління регіонів, що входили до складу інших держав і були приєднані до Радянського Союзу в 1939–1940 рр., через те, що вони не вивчали української мови. Сьогодні практично стовідсотково розуміють і можуть спілкуватися українською.

Суспільство дозріло і переконливо демонструє сталу підтримку державної української мови. Чи майбутній президент, чи потенційні народні депутати Верховної Ради України повинні знати бажання і орієнтації суспільства. Державницький підхід вимагає від влади прагматичного й комплексного підходу, заснованого на загальному національному консенсусі до утвердження і стимулювання розвитку української мови як державної (Конституція України, ст. 10), вирішення питання застосування мов корінних народів і національних меншин в

усіх сферах на всій території української мови, а також задоволення мовних потреб українців, що проживають за кордоном (а їх там мільйони).

Піднімаючи мовне питання, ймовірно, в програмних документах претендентів на виборчі посади мають бути зафіксовані положення щодо правового забезпечення статусу мови, механізми гарантування державного функціонування та стимулювання розвитку української мови, а також про обов'язковість запровадження стандарту бюджетного фінансування державних програм розвитку української мови, розвитку мережі та поліпшення навчально-методичного забезпечення закладів освіти, науки, виховання і кадрового укомплектування таких закладів.

Таким чином, використання мовної проблеми напередодні і під час виборів повинно бути направлено на збереження, зміцнення і розвиток статусу державної мови, як інструмента об'єднання та інтеграції українського суспільства, як складової національної безпеки України і гарантії захисту мовних прав представників корінних народів та національних меншин.

УДК130.122+141.319.8(043.2)

Осинов А. А.,

д-р филос. наук, профессор кафедры социологии,
ЧНУ им. Петра Могилы, г. Николаев

СИМВОЛИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ФАКТОР ОБРЕТЕНИЯ ЦЕЛОСТНОСТИ ЧЕЛОВЕКОМ СОГЛАСНО О. ПАВЛУ ФЛОРЕНСКОМУ

1. Философ приходит к выводу, что научно-технический прогресс приводит к утрате человеком своей целостности, к утрате самого себя, связывая это явление со «специализацией рук и ума». Абсолютизация значения познавательной деятельности, разорванность сущностных сил человека приводят к глобальному кризису, что является следствием утраты благодати. Достижение целостности возможно лишь на пути обретения духовного опыта, постигаемого через *символические* формы, в которых осуществляется «сакральная деятельность, освящая собою мировоззрение, хозяйство и искусство». Мыслитель говорит о «недостаточности познания рассудочного и о необходимости познания духовного» за Павлом Флоренским.

2. Основой духовности является «символизирующая деятельность жизни» (за Павлом Флоренским), которая коренится в единстве психо-

логических и физиологических процессов жизнедеятельности человеческого организма. Символический характер позиционирования человека в мире является его базовой витальной характеристикой. В символизации органично сочетаются *и тело, и символизирующая деятельность духа* на уровне психосоматических процессов. Решая этот вопрос, философ более детально останавливается на вопросе о *магичности слова*. Философ подчеркивает: «Рассмотреть, в чем магичность слова, это значит понять, как именно и почему словом мы можем *воздействовать на мир*». Магичность слова обусловлена его способностью соединять внешние и внутренние уровни действительности в единое целое, что позволяет говорить «о пути к *символическому жизнеописанию*». Говоря о роли внутренних психологических процессов, философ подчеркивает, что *слово*, произнесенное с *волевой концентрацией*, является естественной причиной появления феномена магии как формы специфического воздействия человека на окружающий мир и символического взаимодействия его с окружающим миром.

3. Следуя в строго антропологическом ключе при исследовании вопроса о целостности человека-духовного и значении символизма, о. П. Флоренский говорит об определяющей роли в этом процессе деятельности *всех органов тела человека* как совокупной *телесности* и на основании этого приводит классификацию различных видов духовности (как он называет – видов мистики): мистика живота, мистика головы и мистика средоточия (сердца). Но лишь последняя, по мнению философа, «открывает доступ к благодати» – к истине православного учения.

4. Энергичный уровень осмысления взаимосвязей в магическом аспекте символического действия дает возможность осуществления нового типа синтеза различных уровней антропо-бытия, что выводит исследование природы магичности за пределы понятийно-логического инструментария анализа. Функционирование энергичного уровня, конституирующего магичность слова, определяется о. П. Флоренским по следующим основаниям: по происхождению, по характеру направленности воздействия, по синхронической форме взаимосвязи.

5. Человек приобретает духовный опыт в процессе *духовных практик*, где осуществляется символизирующая деятельность психики, в ходе которой происходит трансформация и настройка органов тела человека в органичном сочетании со структурами психики. Отец П. Флоренский, используя достижения своего времени в области психологии, исследует проблему роли зрения и слуха в символизирующей деятельности. В настоящее время вопрос может быть поставлен более широко – относительно роли всех органов чувств в конституировании символотворческого процесса.

Рожанська Н. В.,
канд. соціол. наук, доцент,
керівник ННВЛ «Миколаївський центр соціологічних досліджень»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ

Вдалий вибір професії – це ключ до щасливого життя. Про це казав видатний український філософ Григорій Сковорода. Щоб займатися улюбленою справою, під час вибору професії потрібно орієнтуватися на власні інтереси, уподобання, здатності, особистісні якості. Але дуже часто, обираючи професію, випускники шкіл керуються думкою батьків, розповідями друзів, виходять з міркувань перспективності, з потребності і прибутковості. У такому випадку набагато знижується ймовірність вибору молоді людиною дійсно відповідальною для неї професією.

Професійна орієнтація – сучасна практико-орієнтована наукова дисципліна, яка дає можливість людині визначити своє місце у світі професій, оцінити свої професійні здібності, знайти особистісний зміст у профілізації навчання. У межах цієї науки розроблено багато методів для того, щоб допомогти молодій людині правильно обрати професію. Ці методи базуються на результатах наукових досліджень, тому використовуючи їх, людина може обрати професію (спеціальність), навчання та робота за якою буде приносити справжнє задоволення.

Професійну орієнтацію можна розглядати як систему науково-практичної діяльності загальноосвітньої школи, низки інших соціальних інститутів, метою якої є професійне самовизначення молоді, що відповідає індивідуальним особливостям кожної особистості й потребам суспільства в кадрах. Основними методами професійної орієнтації є: 1) інформаційно-довідкові (просвітницькі) методи; 2) методи професійної психодіагностики; 3) професійне консультування.

Соціологічні дослідження, проведені в сучасній Україні, показують, що лише незначна частка випускників загальноосвітніх шкіл користується послугами професійних консультантів перед подачею документів для навчання на бакалаврських програмах закладів вищої освіти. Така ситуація призводить до непоодиноких випадків подальшого розчарування молоді людини в обраній спеціальності, зниженні академічної успішності студентів, відсутності мотивації до подальшого навчання за фахом.

Професійне консультування це своєрідне «дослідження» особистості з метою проєктування її психологічної структури на різні сфери професійної діяльності, уточнення її професійної позиції, спрямування її на реальні кар'єрні перспективи. На нашу думку, хоча на сьогодні попит на ці послуги в Україні є невисоким, в майбутньому він буде зростати. Зокрема, в інформаційному довіднику «Професії майбутнього для України», підготовленого колективом авторів з Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості у 2017 р., професія профорієнтолога названа серед таких, які будуть актуальні до 2020 року. А Класифікатор професій ДК 003:2010 включає таку нову професійну назву роботи, як професіолог, що пов'язано з інституціоналізацією професіології – галузі науки, завданнями якої є опис професій чи спеціальностей, основних вимог, які вони висувають до людини, її психофізіологічних і фізичних якостей.

Отже, якщо заклад вищої освіти ставить собі за мету не лише залучити до навчання якомога більшу кількість студентів, а й переймається питаннями задоволеності споживачів освітніх послуг, то бажаною є наявність у штаті ЗВО фахівців, які б володіли методиками професійного консультування. Послуги для населення з професійного консультування (передусім для абітурієнтів) можуть надавати як співробітники психологічної служби ЗВО, так і співробітники його інших структурних підрозділів (підготовчого відділення, дослідницьких центрів, лабораторій та ін.).

УДК 303.4:314.15-024.62-057.875](477.73)(043.2)

Фесенко А. М.,
канд. іст. наук, доцент кафедри соціології,
Осіпова Є. М.,
магістрантка спеціальності «Соціологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**ЗОВНІШНЬОМІГРАЦІЙНІ НАСТРОЇ
ТА НАМІРИ СТУДЕНТІВ-СТАРШОКУРСНИКІВ
МИКОЛАЇВСЬКИХ ВНЗ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 2018 р.)**

Навесні 2018 року на базі Центру соціологічних досліджень при ЧНУ ім. Петра Могили студенткою Є. М. Осіповою під керівництвом доцента А. М. Фесенка було проведено емпіричне дослідження з метою виявлення зовнішньоміграційних настроїв та намірів миколаївсь-

кої освіченої молоді. Було здійснено анкетування (через онлайн-опитування за допомогою Інтернет-технології Google Forms) студентів миколаївських вишів загальною кількістю 400 осіб. Респондентами виступили студенти випускних 4-х та 5-х курсів що «без п'яти хвилин» молоді спеціалісти, які вже з високою долею ймовірності визначаються з власними життєвими планами після здобуття вищої освіти.

За результатами цього опитування виявилось, що студенти-старшокурсники значною мірою замислюються над:

а) можливою закордонною трудовою міграцією, тобто працевлаштування за кордоном – 49,40 %;

б) отриманням освіти в іноземних вишах – 28,92 % (і лише 1,2 % опитаних зазначили варіант «здобути іноземну освіту і після того повернутися до України»).

Ці запитання дозволяли сформувати уявлення про загальні настрої миколаївського студентства стосовно своїх подальших життєвих планів з огляду на сучасні можливості територіальної мобільності. Далі ж респондентам пропонувалося запитання про здійснення ними конкретних кроків щодо виїзду за кордон, яке дозволяє оцінити вже не лише настрої, а й дієвість відповідних намірів представників освіченої молоді.

Отже, на уточнювальне запитання «Чи вживали Ви конкретні дії для того, щоб виїхати за кордон з метою навчання / працевлаштування?» половина респондентів зазначила, що ще не робили ніяких дій у цьому напрямку; водночас майже 30 % вже збирає необхідну для здійснення закордонного переміщення інформацію, а близько 16 % відповіли, що не лише збрали таку інформацію, але вже й оформили необхідні документи.

Загалом результати цього опитування свідчать про значну поширеність серед миколаївського студентства зовнішньоміграційних настроїв, причому з перспективою трансформування таких настроїв на усталені наміри, настанови.

Зауважимо, що аналогічні результати були одержані й під час минулорічного опитування миколаївського студентства: так, при відповіді на запитання «Як на Ваш погляд, де б Ви змогли успішно реалізувати свої життєві плани? (з варіантами відповідей «в Україні», «переважно за кордоном», «в однаковій мірі») близько третини респондентів (28, 7 %) обрала саме варіант «переважно за кордоном», натомість варіант «лише в Україні» зазначити тільки 7,8 % опитаних.

Усе це дозволяє зробити висновок про значний зовнішній міграційний потенціал сучасної освіченої молоді, яка не бачить перспектив своєї самореалізації на Батьківщині за соціально-економічних умов, що нині склалися в Україні, зокрема на вітчизняних ринках праці та освітніх послуг.

Фесенко А. М.,
канд. іст. наук, доцент кафедри соціології,
Чорна В. О.,
канд. соціол. наук, старший викладач кафедри соціології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

МІГРАЦІЙНІ НАМІРИ МЕШКАНЦІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ТРУДОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НА РИНКУ ПРАЦІ РЕГІОНУ

В Україні протягом вже багатьох років спостерігається посилення тенденцій зростання міграції економічно активного населення, в тому числі й за кордон, формування відповідних намірів, орієнтацій, настанов. Потужні потоки трудової міграції відверто «заробітчанського» характеру сформувалися в умовах наявної складної, по суті кризової ситуації на вітчизняному та на регіональних ринках праці, зокрема й областях та обласних центрах Півдня України на тлі деіндустріалізаційних процесів двох останніх десятиліть.

Це актуалізує проблему відтоку кваліфікованої робочої сили з регіону та її наукового вивчення, предметом якого має бути не лише статистичний аналіз трудовіграційних потоків, але й дослідження процесу формування відповідних мотивацій наявних та потенційних «заробітчан», що є можливим при використанні дослідницького апарата соціологічної науки.

Водночас, незважаючи на те, що міграційний потенціал Півдня України є достатньо значним, в українській соціологічній науці все ще бракує ґрунтовних досліджень трудової міграції та трудовіграційних намірів економічно активного населення в цьому регіоні.

Для виявлення стану та особливостей міграційних намірів мешканців Південного регіону України Миколаївським центром соціологічних досліджень (при ЧНУ ім. Петра Могили) протягом 2017–2018 років було проведено комплексне соціологічне дослідження, результати якого представлено нижче.

У межах цього дослідження було проведено опитування домогосподарств регіону за репрезентативною вибіркою (за місцем проживання, за віком і статтю респондентів), методом особистісного інтерв'ю. Оцінювання думок жителів міст і виділених з їх числа потенційних/явних трудових мігрантів дозволила комплексно дослідити явище трудової міграції в контексті проблем працевлаштування та трудової зайнятості респондентів.

Отже, перший блок запитань пов'язаний із постановкою проблеми трудової зайнятості, працевлаштованості респондентів. Так, на запитання, що містили питання працевлаштування, маємо такий розподіл відповідей, що представлений у табл. 1.

Таблиця 1

**Як Ви вважаєте, наскільки важко знайти
будь-яку роботу у Вашому місті? (%)**

	Миколаївська	Одеська	Херсонська	Разом
Легко	42,7	52,0	58,2	50,5
Важко	39,1	35,9	23,9	34,8
Важко відповісти	18,2	12,1	17,9	14,8

Найлегше, як вважають респонденти, знайти будь-яку роботу (50,5 %). Водночас близько 20 % опитаних взагалі не переймаються проблемою пошуку роботи, оскільки вони не відповіли на запитання стосовно цієї проблеми.

Подібного роду відповіді респондентів є свідченням збереження непропорційної структури підготовки кадрів, сформованої протягом останніх десятиліть, зав'язану на консервацію застарілої структури зайнятості, що не тільки гальмує адаптацію національного ринку праці до інноваційних змін, а й значно ускладнює його функціонування. До того ж наростання кризових явищ в економіці як регіону, так і країни в цілому, спричинило стрімке скорочення обсягів виробництва, загострення структурних диспропорцій на ринку праці, обумовлене звуженням попиту на неї, й відтак, ускладнення працевлаштування, насамперед за отриманим фахом.

Окрім того, суттєво ускладнює наявну ситуацію на національному ринку праці присутність прихованого сезонного (підвищена незайнятність у міжсезонні, властива окремим галузям виробництва, таким, як сільське господарство, цукрова і м'ясо-молочна промисловість тощо), аграрного (частина працездатного населення зайнята неповний робочий період унаслідок розорення дрібних селянських господарств, скорочення тривалості робочого тижня на підприємстві та ін., а решту часу витрачає на різні тимчасові роботи в інших галузях) та застійного (частина працездатного населення, що не має регулярної роботи, живе випадковими заробітками, зокрема долучаючись до транзитної, комерційної трудової міграції) безробіття, яке є характерним явищем саме для Півдня України.

Наслідком наявних проблем на ринку праці є і така тенденція – відповідність характеру роботи професійно-освітньому рівню опитаних, засвідчена останніми. Так, було визначено, що майже 40 % респонден-

тів (38,6 %) з числа тих, що працюють обіймають посади за спеціальністю; усі інші працюють не за фахом або ж не знають, чи відповідає їхня посада наявній спеціальності.

Узагальнюючи, зауважимо, що загалом трудові міграційні тренди Південного регіону України характеризуються домінуючою нині в країні трудові міграційною мотивацією – «заробітчанством».

Наслідки активізації трудові міграційних процесів на Півдні України з поширенням визначених видів трудової міграції населення носять переважно негативний демо економічний характер. Серед таких наслідків можна вказати: часткову або повну декваліфікацію вітчизняної робочої сили внаслідок потрапляння переважно на вторинний ринок праці; нерентабельність та втрати від вкладень в освіту й підготовку фахівців; зменшення податкових надходжень та відрахувань у соціальні фонди; зростання демографічного навантаження на тих, що працюють на внутрішньому ринку; загострення демографічної кризи за рахунок відтоку молоді репродуктивного віку; безпосередні зміни в кількісному та якісному складі структури населення в результаті зміни постійного місця проживання.

Головним тут є те, що сама трудова міграція, в тому числі й зовнішня, перетворюється на постійний та масштабний процес відтоку з Південного регіону України робочої сили та населення в репродуктивному віці.

УДК 130.123.1

Шпачинський І. Л.,

канд. філос. наук, доцент кафедри філософії,
МНУ ім. В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ»)

Як відомо, з педагогічної точки зору «критичне мислення – це комплекс мисленневих операцій, що характеризується здатністю людини:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- бачити проблеми, ставити запитання;
- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його».

Актуальність формування такого типу мислення докладно обґрунтовується в Концепції Нової української школи, яка нещодавно була ухвалена в якості ключової реформи Міністерства освіти і науки України.

Фактично «хрестоматійним» є також той факт, що означений тип мислення формується переважно в процесі діалогу, оскільки бере свої витoki ще від грецького «kritike», що перекладається як «вміння розбирати, судити» предмет обговорення, і в кінцевому підсумку є результатом формування та розвитку культури мислення в цілому.

Проте не буде об'єктивно новим і таке судження, що перш ніж розвивати в учнів певну здатність (компетенцію), необхідно відповідно підготувати й особистість вчителя, спроможну на таке і, безумовно, як таку, що її має.

Досвід викладання автором предмету «Філософія освіти» в рамках підготовки магістрів усіх спеціальностей галузі знань «Освіта», дозволяє викласти деякі аспекти цієї справи.

Насамперед, вельми цікавим є проведення семінарських занять, оскільки, як вже зазначалося, навчальні групи сформовані з майбутніх фахівців **усіх** (це і наступні виділення зроблені автором) спеціальностей, що дозволяє дослідити проблему, яка розглядається в якості навчальної на занятті, з усіх точок зору («під різним практичним кутом») і якраз **діалогічним** способом.

Наступне. На відміну від майбутніх шкільних т. зв. «інтегрованих» предметів, в яких, як анонсовано, будуть поєднуватися фактично предмети двох існуючих сьогодні напрямків – природничого і гуманітарного **окремо**, в курсі «Філософія освіти» здебільшого поєднуються в одну навчальну групу студенти **обох** напрямків. І досвід показує, що це якраз і викликає найбільш жваве обговорення, коли «на одному майданчику сходяться фізики і лірики», і т. зв. «гуманитарії» обговорюють теми з природничим ухилом, а, відповідно, навпаки, «природничники» проводять аналіз гуманітарних питань, а в результаті «істина стає голографічною».

Наостанок також зауважимо про особливу актуальність розвитку такої характерної риси означеного типу мислення, як «вміння оцінювати інформацію з будь-яких джерел» в умовах т. зв. «гібридної війни», в яку втягнута наша держава. Це особливо видно під час проведення занять з тем, які безпосередньо пов'язані з формуванням «громадянської позиції» майбутнього педагога, ціннісно-гуманістичних засад його світогляду.

Онофрійчук О. А.,
канд. філос. наук, доцент кафедри філософії,
МНУ ім. В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

КЛАСИЧНА ТА СУЧАСНА ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНА ПАРАДИГМА СМISЛУ ІСТОРІЇ

Духовні чинники в життєдіяльності особистості відіграють надто важливу роль, особливо у переломні історичні епохи. Домінуюче положення серед них займають історична пам'ять, свідомість і самосвідомість, культура, звичаї і, безумовно, традиції. У сучасних умовах особливу актуальність набуває розробка філософського аспекту трансформаційних процесів, пошук тих елементів, структур соціального процесу, що сприяють підвищенню тривкості соціуму, перетворенню його в систему, що ефективно розвивається. У цьому контексті зрозумілими постають роздуми про смисл історії та її закони, про можливість участі в ній як певного індивіда чи співтовариства, так і всього людства. Усе це припускає існування впливової традиції осмислення історії у філософській системі координат.

Пошуки відповіді на питання про те, що є історія, яке місце і роль людини в історичному процесі, у чому полягає історичний смисл того чи іншого періоду, чим визначається проблематичність інтерпретації історії як цілого сьогодні здобувають статус важливих філософських питань і належать до галузі філософії історії. Філософія історії – це один із тематичних розділів філософського знання і певний спосіб філософського міркування. Водночас філософію історії неможливо уявити поза контекстом історичної свідомості. Про історію в точному сенсі можна говорити лише там, де є історична свідомість. Історичне живе лише тоді, коли існує усвідомлення своєї історії. Історія не може бути предметно визначена як певна величина, вона – лише засіб, яким послуговуються для пригадування, розуміння, реконструювання процесу життєдіяльності людей. У цьому звичайна свідомість вбачає відмінність історії людства від історії природи чи історії Землі.

Історія – це сфера пам'яті; а пам'ять – головний інструмент пізнання та самопізнання. Без збереження минулого в принципі неможливий будь-який свідомий акт; саме збереження минулого дає можливість відбутися актові осмислення, фіксації минулого сьогодні, а також актові передбачення майбутнього. Без часової нескінченної перспективи і, відповідно, універсального типу історичної розмірності немож-

ливе існування європейського погляду на світ, а отже, неможливий весь культурний європейський універсум.

Отже, історія, її вивчення та осмислення має світоглядно-виховне значення. Поза нею людина не може усвідомлювати належність до свого народу й людства загалом. Призначення філософії – спираючись на визначену нею світоглядну позицію, на синтез історичного знання, зрозуміти історію як ціле, що має смисл.

Розуміння смислу історичного процесу відкриває певні горизонти бачення людиною сенсу власного буття. Ефективність виховання за допомогою історії значно зростає, якщо людина отримує змогу побачити в ній не лише взаємодію об'єктивних надособистісних сил, а й власну долю.

Історія є перехрестям багатьох дисциплін, а історичні знання завжди включають змагання минулого і сьогодення. Основним аспектом сучасного філософсько-історичного конструювання є переорієнтація досліджень від постмодернізму до створення контурів нової неокласичної моделі, головними рисами якої виступає такий культурний спосіб бачення історичного процесу, що наділений внутрішньою глибиною і універсальністю. Формування неокласичної моделі супроводжується переходом від одновимірних інтерпретацій історії до багатовимірних на основі синтезу когнітивних установок класичної і ментальної моделей з урахуванням усього раціонального, що міститься в постмодернізмі. Тобто формується певна інтегральна версія філософії історії, яка намагається подолати однобічність антропологічного і лінгвістичного підходів й має на меті об'єднати дослідницькі практики, що тяжіють як до мікроісторії, так і до макроісторичного аналізу.

У зв'язку з цим у неокласичній моделі питання про те, що більш значуще для пояснення минулого – вивчення складних соціальних структур і процесів або дійових осіб історії і їх ціннісних орієнтацій, втратило свою гостроту. Зроблені висновки про непродуктивність ізольованого розгляду соціального та індивідуального і плідності включення людини в соціальний і інтелектуальний контекст епохи, відкривають нові дослідницькі перспективи, а саме: нове розуміння синтезу мікро- та макроісторії. При цьому зв'язок між цими рівнями соціальної реальності слід розуміти як взаємодоповнення єднання і незбіжності. Таке осмислення історії потребує розробки якісно нових методологій, здатних утримувати у фокусі свого пізнавального інтересу не тільки об'єктивні і суб'єктивні параметри буття, а й спосіб їх взаємодії.

Долаючи антитезу соціологічного і антропологічного підходів до вивчення минулого, сучасна неокласична модель виходить на пробле-

матику соціокультурної історії як інтегральної версії історичного пізнання, що дозволяє розкривати рухливу єдність об'єктивних структур і суб'єктивних уявлень у рамках людського досвіду. Це дає можливість адекватно зрозуміти минуле в його реальній складності, в інтеграції істини і моралі, не лише як ціле-раціональну, але і як ціннісно-раціональну дію.

ЗМІСТ

Сталий розвиток університетської системи освіти

- Літвінчук С. Б.* Дидактичні аспекти професійної підготовки студентів-аграріїв в умовах болонського процесу..... 1
- Малюченко І. О.* Типологізація організаційної культури при зміні світогляду еколога під час професійної підготовки..... 7
- Мещанинов О. П.* Інноваційний університет в Україні: міф сучасності чи реальність майбуття 9

Соціокультурні процеси на Півдні України в сучасних вимірах

- Бондарець Б. Б.* Про деякі методологічні аспекти визначення проблеми соціально-економічної нерівності 12
- Бороденко О. В.* Локальності та локалізація в теорії «уявних світів» (Imaginary Landscapes) Арджуна Аппадурі..... 14
- Броннікова Л. В.* Соціальний контекст розвитку науки на початку ХХІ століття..... 16
- Іванова І. Ф., Белоногова А. Г.* Гендерні особливості дозвілля миколаївців: за результатами соціологічного дослідження 18
- Калашинікова Л. В.* Дуальність оцінювання рівня безпеки життєдіяльності..... 20
- Коробов В. К.* Громадські уявлення щодо впровадження нових навчальних технологій освітньої сфери в умовах малого міста (на прикладі дослідження освітньої сфери міста Каховка Херсонської області)..... 22
- Костельнюк М. М.* Політична маніпуляція як вид управління суспільною свідомістю..... 25

Куриленко Т. В. Українське суспільство в аксіологічному вимірі: деякі аспекти	27
Локтіонова Д. А. Програма «громадський бюджет» як інструмент міської політики	30
Ляпіна Л. А. Мультикультуралізм групових відмінностей як фактор соціокультурної безпеки суспільства: соціологічна концепція А. М. Янг	32
Мейжис І. А. Соціокультурні особливості функціонування сучасних міських громад Південного регіону України.....	34
Онищук В. М. Мовна проблема як складова передвиборчого слогану.....	36
Осіпов А. А. Символическая деятельность как фактор обретения целостности человеком согласно о. Павлу Флоренскому.....	38
Рожанська Н. В. Сучасні методи професійної орієнтації як інструмент самовизначення молоді.....	40
Фесенко А. М., Осіпова Є. М. Зовнішньоміграційні настрої та наміри студентів-старшокурсників миколаївських ВНЗ (за результатами соціологічного дослідження 2018 р.).....	41
Фесенко А. М., Чорна В. О. Міграційні наміри мешканців Півдня України в контексті проблем трудової зайнятості та працевлаштування на ринку праці регіону	43
Шпачинський І. Л. Розвиток критичного мислення (на матеріалах занять з дисципліни «Філософія освіти»)	45
Онофрійчук О. А. Класична та сучасна філософсько- світоглядна парадигма смислу історії.....	47

ДЛЯ НОТАТОК

Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Д. Кардаш*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальні-палітурні роботи *О. Кутова*.

Підп. до друку 6.11.2018.
Формат $60 \times 84^{1/16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 3, 25. Обл.-вид. арк. 2,84.
Тираж 24 пр. Зам. № 5589.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

